

ภาคที่ 3

- บุคคลตามกฎหมาย
- สิทธิ การได้มา การใช้ การระงับ

รศ. ชูศักดิ์ ศิรินิล

บทที่ 1

บุคคลตามกฎหมาย

การศึกษากฎหมายลักษณะบุคคลถือเป็นรากฐานในการศึกษากฎหมายอื่น ๆ เพราะ การศึกษากฎหมายก็คือ การวินิจฉัยถึงสิทธิและหน้าที่ของบุคคล ปัญหาในทางกฎหมายล้วนแต่ เป็นข้อพิพาทในเรื่องสิทธิหรือประโยชน์และหน้าที่อันเป็นเรื่องของความรับผิดชอบ การที่จะมี สิทธิและหน้าที่ได้หรือไม่เพียงไร ย่อมขึ้นอยู่กับกฎหมายลักษณะบุคคลเป็นรากฐาน เพราะ การจะมีสิทธิหรือหน้าที่ได้ต้องพึงได้ในเบื้องต้นว่าผู้นั้นมีสภาพบุคคลแล้ว คนตายที่ไม่มีสภาพ บุคคลกิติ ทารกในครรภ์มารดาก็ดี หรือแม้แต่สัตว์ตลอดจนถึงไม่มีชีวิตทั้งหลายย่อมไม่อาจมี สิทธิหรือหน้าที่ใด ๆ ได้ จะมีข้อยกเว้นก็แต่เฉพาะทารกในครรภ์มารดาซึ่งกฎหมายยอมให้มี สิทธิหรือได้รับประโยชน์ได้บ้างในบางกรณี บุคคลอาจเป็นเจ้าของทรัพย์สิน มีสิทธิและหน้าที่ ต่อผู้อื่นและต่อรัฐ การศึกษากฎหมายลักษณะบุคคลจึงถือเป็นรากฐานเบื้องต้นของการศึกษา กฎหมายลักษณะอื่น ๆ

บุคคลตามกฎหมายแบ่งและพาณิชย์มี 2 ประเภท คือ บุคคลธรรมดา (Natural Persons) และนิติบุคคล (Juristic Persons)

บุคคลธรรมดา คือ ผู้ที่เราเรียกว่ามนุษย์เป็นผู้ที่เกิดมาจากครรภ์มารดา ที่เรียกว่าคลอด ออกมามีชีวิตรอดอยู่ เมื่อผู้ใดคลอดออกมาจากครรภ์มารดาและมีชีวิตรอดอยู่ กฎหมายถือว่า ผู้นั้นมีสภาพบุคคล มีสิทธิและหน้าที่ได้ตามกฎหมาย การศึกษากฎหมายในเรื่องบุคคลธรรมดา จึงเริ่มต้นตั้งแต่การมีสภาพบุคคล การสิ้นสภาพบุคคล โดยศึกษาถึงการตายและการสาบสูญ เมื่อมีสภาพบุคคลก็ย่อมต้องมีส่วนประกอบแสดงสถานะของบุคคลนั้น ๆ ว่ามีอยู่อย่างไร อัน ได้แก่ สัญชาติ ชื่อ ภูมิลำเนา สถานะของบุคคลย่อมแสดงให้เห็นถึงสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมาย ว่าจะมีอยู่มากน้อยเพียงไร การมีสถานะเช่นไรย่อมแสดงถึงความสามารถในการมีสิทธิหรือ ใช้สิทธิของผู้นั้น บุคคลจึงมีความสามารถไม่เท่าเทียมกันตามแต่สถานะ เช่น ผู้ที่มีสถานะเป็น ผู้เยาว์ คนไร้ความสามารถ คนเสมือนไร้ความสามารถ ผู้บรรลุนิติภาวะย่อมมีความสามารถ ในการมีสิทธิและใช้สิทธิแตกต่างกัน

นิติบุคคล เป็นบุคคลตามกฎหมายไม่มีชีวิตจิตใจเหมือนบุคคลธรรมดา แต่เป็นกองงาน หรือกองทรัพย์สิน ซึ่งกฎหมายเล็งเห็นความสำคัญในแง่ที่สมควรกำหนดให้มีสิทธิและหน้าที่

ต่าง ๆ ได้อย่างเช่นบุคคลธรรมดาทั่วไป เว้นแต่สิทธิและหน้าที่ซึ่งว่าโดยสภาพแล้วจะพึงมิได้ เฉพาะบุคคลธรรมดา เช่น สิทธิในครอบครัว เป็นต้น การศึกษาเรื่องนิติบุคคลจึงเริ่มตั้งแต่ นิติบุคคลตามกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่ามีประเภทใดบ้าง สิทธิและหน้าที่ของนิติบุคคล การ แสดงเจตนาของนิติบุคคลและในท้ายที่สุดคือการสิ้นสุดสภาพของนิติบุคคล

บุคคลธรรมดา (Natural Persons)

สภาพบุคคล (Personality)

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 15 “สภาพบุคคลย่อมเริ่มแต่เมื่อคลอด แล้วอยู่รอดเป็นทารก และสิ้นสุดลงเมื่อตาย”

ตาม ป.พ.พ. มาตรา 15 แสดงอยู่ในตัวว่าก่อนคลอดยังไม่มีสภาพบุคคล ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าผู้ใดทำให้ทารกในครรภ์มารดาตาย กฎหมายอาญาเอาผิดในฐานะทำให้แท้งลูก (ป. อาญา มาตรา 301–305) ในทางตรงกันข้าม หากมีการคลอดแล้วรอดอยู่แม้จะเพียงชั่วระยะเวลาหนึ่ง หากใครทำให้ทารกนั้นถึงแก่ความตายย่อมมีความผิดฐานฆ่าผู้อื่น (ป. อาญา มาตรา 288) ซึ่งมีโทษในทางอาญาแตกต่างกันมาก การเริ่มต้นแห่งสภาพบุคคลจึงมีความหมายสำคัญในทางกฎหมายเป็นอย่างยิ่ง ตามมาตรา 15 เห็นว่าสภาพบุคคลย่อมขึ้นอยู่กับเหตุการณ์สองประการ คือ การคลอดประการหนึ่ง และความอยู่รอดเป็นทารกอีกประการหนึ่ง

คลอด (Full Completion of Birth) การคลอดเป็นอาการทางธรรมชาติอันเป็นข้อเท็จจริง สมัยโบราณเราใช้หมอต้าแยเป็นผู้ทำคลอด ในปัจจุบันการคลอดกระทำโดยแพทย์แผนปัจจุบันซึ่งมีความเชี่ยวชาญในทางสูติกรรม การคลอดในเวลาปัจจุบันจึงกระทำได้หลายแบบตามความเจริญในทางสังคม เช่น อาจให้มารดาคลอดเองโดยแพทย์ควบคุมช่วยเหลือ อาจใช้วิธีผ่าท้อง ปัญหาที่นักนิติศาสตร์ถกเถียงกันมานานมานอยู่ที่ว่าอย่างไรเป็นการคลอดที่สมบูรณ์ เช่น ต้องมีการที่เด็กคลอดออกมาหมดตัวแล้วหรือไม่ มีการตัดรกแล้วหรือไม่ ต้องมีการตัดสายสะดือแล้วหรือไม่ อย่างไรก็ดี ความเห็นของนักนิติศาสตร์ในปัจจุบันเห็นว่า การคลอดน่าจะหมายถึงการที่ทารกพ้นออกมาจากครรภ์มารดาจนหมดตัวแล้ว โดยไม่มีส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายติดอยู่กับช่องคลอด มีชีวิตอิสระจากมารดา กล่าวคือ สามารถหายใจได้เอง (ใช้ปอดของตนเอง) การตัดสายสะดือก็น่าจะดี การตัดรกก็ดี ไม่ใช่สาระสำคัญของการมีสภาพบุคคลเป็นแต่เพียงการแยกส่วนโดยเด็ดขาดจากมารดาเท่านั้นเอง

อยู่รอดเป็นทารก (Living Child) นอกจากการคลอดแล้ว ทารกต้องมีการรอดอยู่ กล่าวคือ การคลอดโดยมีลมหายใจหรือสามารถหายใจได้โดยอิสระ การหายใจจะเป็นเพียงในระยะเวลาน้อยก็ถือว่าทารกมีสภาพบุคคลแล้ว อย่างไรก็ตาม ความที่กล่าวมาแล้วเป็นความเห็นในทางสมบูรณ์เด็ดขาดที่สามารถพิสูจน์ได้ในทางการแพทย์อย่างชัดเจน โดยสามารถ

พิสูจน์ได้จากปอดของทารกนั่นเอง แต่ทั้งนี้และทั้งนั้นแนวความคิดในทางการแพทย์มีความเห็นว่าการหายใจไม่ได้แสดงถึงการมีชีวิตอยู่เพียงอย่างเดียว มีพฤติกรรมอีกหลาย ๆ อย่างที่แสดงว่าทารกนั้นมีชีวิตอยู่ เช่น การเต้นของหัวใจ การเต้นของสายสะดือ การเคลื่อนไหวของกล้ามเนื้อ และร่างกายที่อยู่ในอำนาจบังคับของจิตใจ ซึ่งอาการเหล่านี้ในทางการแพทย์แสดงถึงอาการเริ่มต้นของการมีชีวิตเป็นอิสระของทารกเอง (Sign of Separate Existence) อย่างไรก็ตาม อาการเหล่านั้นแม้จะเป็นอาการเริ่มต้นแห่งการมีชีวิตในทางการแพทย์ กรณีก็อาจมีปัญหามาตามมาได้ก็ว่าหากปรากฏต่อมาว่าได้มีการเต้นของหัวใจ การเต้นของกล้ามเนื้อ... ฯลฯ แต่ทารกไม่หายใจ แพทย์ได้ช่วยหายใจ แต่ทารกก็ไม่หายใจ และในที่สุดหัวใจก็หยุดเต้น จะถือว่าทารกนั้นตายก่อนคลอดหรือหลังคลอด มีสภาพบุคคลแล้วหรือไม่ ความเห็นส่วนใหญ่ของแพทย์และนักนิติศาสตร์จึงเห็นว่า การมีชีวิตรอดอยู่จึงน่าจะพิสูจน์เอาจากการหายใจของเด็กเพียงเท่านั้น เพราะถ้าเด็กไม่หายใจ หรือไม่อาจหายใจได้หลังจากได้ช่วยเหลืออย่างเต็มกำลังแล้ว ก็เป็นที่แน่นอนว่าทารกนั้นไม่อาจมีชีวิตรอดอยู่ได้แน่ การหายใจจึงควรถือเป็นสาระสำคัญเพียงประการเดียวในการแสดงการมีชีวิตรอดอยู่ จึงสรุปได้ว่า เมื่อทารกคลอดออกมาแล้วมีการหายใจไม่ว่าจะช่วงระยะเวลายาวนานเท่าใด ก็ถือว่าทารกนั้นมีสภาพบุคคลแล้ว การที่ทารกตายก่อนคลอดหรือในขณะคลอดย่อมไม่อาจถือว่า มีสภาพบุคคลตามกฎหมายเพราะการไม่มีชีวิตรอดอยู่

ทารกในครรภ์มารดา

ทารกซึ่งยังอยู่ในครรภ์มารดาที่ย่อมยังไม่มีสภาพบุคคล โดยผลของ ป.พ.พ. มาตรา 15 ดังกล่าวข้างต้น เมื่อทารกในครรภ์มารดาที่ยังไม่มีสภาพบุคคล ในหลักทั่วไปจึงยังไม่อาจมีสิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ ได้ อย่างเช่นบุคคลธรรมดาทั่วไป อย่างไรก็ตาม พึงเห็นได้ว่าในบางกรณีการถือหลักสภาพบุคคลเคร่งครัดเช่นนั้นอาจเป็นผลเสียหายต่อเด็กหรือทารกในครรภ์มารดาได้ หากภายหลังต่อมาทารกนั้นเกิดมามีชีวิตรอดอยู่ เช่น บิดาของเด็กตายขณะเด็กยังอยู่ในครรภ์มารดา หากจะถือว่าเด็กนั้นยังไม่มีสภาพบุคคล ยังไม่อาจมีสิทธิต่าง ๆ ได้แล้ว ย่อมถือว่าเด็กในครรภ์มารดานั้นย่อมไม่อาจใช้สิทธิในความเป็นทายาทเพื่อรับมรดกของบิดาผู้วายชนม์ได้ หากเด็กคลอดออกมามีชีวิตรอดอยู่ในภายหลังจึงไม่อาจรับมรดกใด ๆ ของบิดาในฐานะทายาทโดยธรรมได้ ทั้ง ๆ ที่ในความเป็นจริงแล้วทารกนั้นเป็นบุตรที่แท้จริงของบิดาผู้ตาย ด้วยเหตุนี้กฎหมายจึงเล็งเห็นความสำคัญโดยคำนึงถึงเหตุการณ์ในอนาคตเกี่ยวกับทารกในครรภ์มารดาว่าควรได้รับสิทธิหรือประโยชน์ใด ๆ ได้บ้าง ในบางกรณีอย่างเช่นตัวอย่างข้างต้น น่าที่จะให้เด็กนั้นมีสิทธิได้รับประโยชน์จากกองมรดกของบิดา แม้ขณะบิดาตายทารกจะยังไม่คลอดก็ตาม การที่ทารกยังไม่คลอดไม่น่าที่จะเป็นสิ่งที่ขัดขวางต่อประโยชน์ของเด็ก

โดยเหตุนี้ ป.พ.พ. มาตรา 15 วรรคสองจึงบัญญัติว่า “ทารกในครรภ์มารดาที่สามารถจะมีสิทธิต่าง ๆ ได้ ถ้าหากว่าภายหลังเกิดมารอดอยู่”

ซึ่งระลึกว่า ผลของมาตรา 15 วรรคสองนั้นมีอยู่เฉพาะการมีสิทธิ กล่าวคือ ได้รับประโยชน์ เช่น ได้รับประโยชน์จากกองมรดก อย่างกรณีตัวอย่างข้างต้นทารกนั้นย่อมมีสิทธิรับมรดกในฐานะทายาทโดยธรรม บทบัญญัติในมาตรา 15 วรรคสอง จึงไม่หมายความว่าถึงหน้าที่ หรือความรับผิดชอบอันเป็นผลเสียหายเสียประโยชน์ต่อเด็กนั่นเอง

อย่างไรเป็นทารกในครรภ์มารดา ความเป็นทารกในครรภ์มารดาในแง่ของหญิงซึ่งเป็นมารดาพิสูจน์ได้ในทางข้อเท็จจริงที่ไม่อาจถกเถียงได้ เพราะหญิงนั้นเป็นผู้ตั้งครรภ์...เป็นผู้คลอดทารกนั้นออกมาเอง ปัญหาที่เกิดขึ้นจึงอยู่ที่ชายผู้เป็นบิดาว่าทารกในครรภ์มารดานั้นเป็นบุตรของชายผู้นั้นจริงหรือไม่ หรือเป็นของผู้ใด กรณีอาจเป็นปัญหาคาบเกี่ยวในกรณีที่มีการขาดจากการสมรสและมีการสมรสใหม่ตั้งนี้ เป็นต้น

ป.พ.พ. มาตรา 1604 บัญญัติว่า “บุคคลธรรมดาจะเป็นทายาทได้ก็ต่อเมื่อมีสภาพบุคคลหรือสามารถมีสิทธิได้ตามมาตรา 15 แห่งประมวลกฎหมายนี้ในเวลาที่จะมรดกถึงแก่ความตาย.....”

เพื่อประโยชน์แห่งมาตรานี้ ให้ถือว่าเด็กที่เกิดมารอดอยู่ภายใน 310 วันนับแต่เวลาที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตาย เป็นทารกอยู่ในครรภ์มารดาอยู่ในเวลาที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตาย”

นอกจากนั้น ป.พ.พ. มาตรา 1536 บัญญัติว่า “เด็กเกิดแต่หญิงขณะเป็นภรรยาชายหรือภายใน 310 วันนับตั้งแต่การสมรสสิ้นสุดลง ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของชายผู้เป็นสามีหรือเคยเป็นสามีแล้วแต่กรณี”

ในทางการแพทย์ เมื่อมีการเริ่มปฏิสนธิของรังไข่แล้ว ทารกควรจะคลอดภายในระยะเวลาไม่เกิน 286 วัน การที่กฎหมายขยายระยะเวลาให้ถึง 310 วัน ก็เพื่อกันไว้เพื่อกรณีที่อาจผิดปกติเกิดขึ้นได้ โดยผลของ ป.พ.พ. มาตรา 1536 และมาตรา 1604 แสดงอยู่ในตัวว่า ทารกที่คลอดออกมาภายใน 310 วัน นับแต่บิดาตายก็ดี หรือนับแต่การขาดจากการสมรส เช่น กรณีหย่าขาดจากกัน ถือว่าทารกนั้นเป็นบุตรของบิดาผู้ตาย หรือเป็นบุตรของชายผู้เคยเป็นสามี การที่ผู้ใดจะอ้างว่าข้อเท็จจริงเป็นอย่างอื่นต้องมีหน้าที่พิสูจน์ เช่น พิสูจน์ว่าบิดาของเด็กไม่อาจมีบุตรได้ หรือหากกรณีต้องพิสูจน์กันในทางแพทย์ก็มีวิธีการพิสูจน์ เช่น การพิสูจน์กรูฟเลือดตั้งนี้เป็นต้น

ผลของมาตรา 15 วรรคสอง แสดงอยู่ในตัวว่า ทารกที่คลอดและรอดอยู่สามารถมีสิทธิต่าง ๆ ย้อนหลัง ไปถึงวันที่เด็กยังอยู่ในครรภ์มารดาได้ เช่น สามารถรับมรดกของบิดาได้หากบิดาตายในขณะที่เด็กนั้นยังอยู่ในครรภ์มารดา โดยมีเงื่อนไขแต่เพียงว่าเด็กนั้นต้องคลอดออกมามีชีวิตรอดอยู่ตามหลักเกณฑ์ทั่วไปที่ได้กล่าวมาแล้ว

วันเกิดวันตาย (Date of Birth and Death)

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า สภาพบุคคลเริ่มตั้งแต่คลอดและรอดอยู่เป็นทารก และจะสิ้นสุดลงเมื่อตาย จึงเห็นได้ว่าวันที่ทารกเกิดและวันที่ผู้นั้นตายจึงมีความสำคัญในการบอกให้ทราบถึงวันเริ่มและวันสิ้นสุดสภาพบุคคล นอกจากนั้น การรู้วันเกิดของบุคคลยังมีประโยชน์ต่อกฎหมายอื่น ๆ หลายอย่างหลายประการ เช่น รู้อายุเพื่อพิจารณาความรับผิดชอบทางอาญา หรือเพื่อพิจารณาความสามารถในทางแพ่งแบ่งแยกความเป็นผู้เยาว์กับผู้บรรลุนิติภาวะ รู้อายุเพื่อประโยชน์ตามกฎหมายทหาร กฎหมายประถมศึกษา เป็นต้น

วันเกิด ตาม พ.ร.บ. การทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2499 เมื่อเด็กเกิดบิดามารดาต้องแจ้งการเกิดต่อนายทะเบียนคนเกิดภายใน 15 วัน เมื่อได้รับแจ้งแล้วนายทะเบียนจะออกสูติบัตรให้ โดยจะแสดงวันเดือนปีที่เกิดไว้ สูติบัตรจึงเป็นเอกสารราชการขั้นต้นที่แสดงถึงวันเกิดของบุคคล

ในบางกรณีอาจเป็นไปได้ว่าบุคคลอาจไม่รู้วันเกิดของตนเอง เช่น ครอบครัวที่อยู่ห่างไกลความเจริญ มิได้จดทะเบียนหรือแจ้งการเกิดต่อนายทะเบียนไว้ ไม่อาจจำได้แน่นอนว่าเกิดวัน เดือน ปี ใด โดยเหตุนี้ ป.พ.พ. มาตรา 16 จึงบัญญัติไว้ว่า “ถ้าเป็นพ้นวิสัยจะหยั่งรู้วันเกิดของบุคคลผู้ใด ท่านให้นับอายุบุคคลผู้นั้นตั้งแต่วันต้นแห่งปีปฏิทินหลวงซึ่งเป็นปีที่ผู้นั้นเกิด”

ป.พ.พ. มาตรา 16 ให้ถือเอาวันต้นปีที่ผู้นั้นเกิด ทั้งนี้เพราะปีเกิดส่วนใหญ่บุคคลมักจะจำกันได้ เช่น เกิดปีชวด ปีฉลู ปี 2497 ดังนี้ เป็นต้น ส่วนวันและเดือนส่วนใหญ่จะจำกันไม่ค่อยได้ วันแห่งต้นปีปฏิทินหลวงหากผู้นั้นเกิดก่อนวันที่ 18 ตุลาคม 2483 ต้องถือเอาวันที่ 1 เมษายน เป็นวันต้นปีปฏิทินหลวงหากเกิดภายหลังนั้น ถือเอาวันที่ 1 มกราคม

อาจมีปัญหาว່ว่าหากไม่ทราบปีเกิดด้วยจะทำอย่างไร ในเรื่องนี้มิได้มีกฎหมายแพ่งบัญญัติไว้โดยตรง กรณีน่าจะเทียบเคียงได้กับ พ.ร.บ. รัราชกรทหาร พ.ศ. 2497 มาตรา 4 ซึ่งบัญญัติว่า “ถ้าไม่ปรากฏปีเกิด ให้นายอำเภอท้องที่เป็นผู้กำหนดถือเอาตามที่เพื่อนบ้านเชื่อกันว่าอายุเท่าใด ประกอบกับการสังเกตร่างกายเป็นเกณฑ์กำหนดอายุ”

วันตาย การตายทำให้สิ้นสภาพบุคคล ทำให้สิ้นสิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ ที่บุคคลธรรมดาจะมีได้ นอกจากนั้น การตายยังมีผลทำให้มรดกของผู้นั้นตกทอดแก่ทายาท

เมื่อมีการตายเกิดขึ้น พ.ร.บ. การทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2499 กำหนดให้เจ้าบ้านต้องแจ้งต่อนายทะเบียนท้องที่ภายใน 24 ชั่วโมง นับตั้งแต่เวลาตาย ซึ่งนายทะเบียนจะออกไปมรณบัตรให้เพื่อเป็นหลักฐานการตาย โดยจะระบุว่าตายวันเวลาใดปีใด

ในบางกรณี ถ้ามีบุคคลหลายคนถึงแก่ความตายพร้อม ๆ กัน ปัญหาการรู้วันตายอาจเป็นปัญหาที่สำคัญ เช่น การวินิจฉัยเรื่องการรับมรดกของกันและกันย่อมต้องทราบว่ใครตายก่อนตายหลัง

ป.พ.พ. มาตรา 17 “ถ้าบุคคลหลายคนถึงชีวิตอันตรายเป็นเหตุอันตราร่วมกัน และเป็นการพ้นวิสัยจะกำหนดได้ว่าคนไหนถึงชีวิตอันตราก่อนหลังไซ้ ท่านให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าตายพร้อมกัน”

ตามมาตรา 17 ใช้ในกรณีที่มีการตายร่วมกันหลาย ๆ คน ซึ่งกฎหมายสันนิษฐานว่าตายพร้อมกัน ในกรณีที่ไม่าจู้ได้ว่าผู้ใดตายก่อนหรือหลังกันอย่างไร อย่างไรก็ตาม กรณีที่มีบุคคลตายและมีได้แจ้งวันเวลาตายไว้ซึ่งอาจเป็นไปได้ อย่างเช่น ในกรณีการแจ้งเกิดตาม พ.ร.บ. ทะเบียนราษฎร ในกรณีเช่นนี้อาจเป็นไปได้ที่ไม่าจู้วันตายของบุคคลเช่นนั้น หากพิจารณาตามกฎหมายแพ่งก็มีได้มีบทบัญญัติไว้ อย่างเช่นมาตรา 16 ในเรื่องการเกิดที่ ให้สันนิษฐานว่าเกิดในวันต้นปีปฏิทินหลวงดังกล่าวมาแล้ว ในกรณีเช่นนี้ จะตีความโดยเทียบเคียงจากบทบัญญัติของมาตรา 16 โดยให้ถือว่าตายในวันต้นปีปฏิทินหลวงได้หรือไม่ กรณียังเป็นที่น่าสงสัยอยู่ การที่กฎหมายมิได้บัญญัติไว้ คงอาจเป็นเพราะว่าส่วนใหญ่จะมีพยานหลักฐานที่สามารถพิสูจน์ได้ เพราะการตายน่าความเศร้าโศกมาสู่ญาติมิตร และมักจะมีการทำพิธีทางศาสนา ทำบุญ 7 วัน 100 วัน จึงน่าจะสืบข้อเท็จจริงกันเอาได้

ส่วนประกอบของสภาพบุคคล

บุคคลธรรมดาเมื่อเกิดมารอดอยู่มีสภาพบุคคลแล้ว ย่อมต้องมีสิ่งประกอบทั้งหลายอันเป็นลักษณะเฉพาะตัวสำหรับบุคคลเหล่านั้น เพื่อให้รู้ว่าผู้นั้นคือใคร มีถิ่นที่อยู่แห่งใด มีความสามารถตามกฎหมายมากน้อยเพียงไร เป็นเพศหญิงหรือชาย บรรลุนิติภาวะหรือเป็นผู้เยาว์ เป็นสามีภรรยา หรือเป็นโสด..... สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นส่วนประกอบของสภาพบุคคล ทำให้ทราบลักษณะประจำตัวของแต่ละบุคคล ทำให้จำแนกความแตกต่างได้จากบุคคลอื่น ๆ นอกเหนือจากข้อแตกต่างโดยสภาพธรรมชาติ

ส่วนประกอบของสภาพบุคคลประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ชื่อ (Name)
2. ภูมิลำเนา (Domicile)
3. สถานะ (Status)
4. สัญชาติ (Nationality)

1. ชื่อ (Name)

เป็นถ้อยคำที่ตั้งขึ้นเพื่อใช้เรียกบุคคลเพื่อบ่งบอกถึงตัวบุคคลใด เช่น พรชัย เดชา ประกอบเป็นต้น ตาม พ.ร.บ. ชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 บัญญัติว่า “ผู้มีสัญชาติไทยต้องมีชื่อตัวและชื่อสกุล และจะมีชื่อรองก็ได้.....” แสดงว่ากฎหมายบังคับในเรื่องชื่อตัวและชื่อสกุล เพราะเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการจำแนกบุคคล ส่วนชื่อรองนั้นกฎหมายมิได้บังคับ

1.1 ชื่อตัว (First Name) ชื่อตัว เป็นชื่อประจำตัวของบุคคล ซึ่งได้รับแต่งตั้งจากบิดามารดาหรือบุคคลอื่นตามที่บิดามารดาให้ความเห็นชอบ การตั้งชื่อนี้ปกติก็น่าจะสื่อเอาความหมาย ลักษณะที่จะมุ่งหมายให้เป็น มีความหมายในทางที่เป็นมงคล ชื่อตัวต้องไม่ฟ้องหรือมุ่งหมายให้คล้ายกับพระปรมาภิไธย พระนามของพระราชินี หรือราชทินนาม ต้องไม่มีคำหรือความหมายหยาบคาย (พ.ร.บ. ชื่อบุคคล พ.ศ. 2505, มาตรา 16)

1.2 ชื่อสกุล (Family Name) ชื่อสกุล คือ ชื่อประจำวงศ์สกุลหรือประจำครอบครัวสืบเนื่องต่อกันมา ชื่อสกุลโดยปกติจึงเป็นชื่อที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เมื่อผู้ใดเกิดมีสภาพบุคคลย่อมมีสิทธิตามกฎหมายที่จะใช้นามสกุลของบิดา ในกรณีที่ไม่ปรากฏตัวบิดา ให้บุตรใช้นามสกุลของมารดาได้ เพราะถือว่าบุตรเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของมารดาเสมอ

ในกรณีที่ไม้อาจหาตัวบิดาหรือมารดาได้ เช่น กรณีเด็กนั้นอยู่ในสถานพยาบาล มารดาหลบหนีไป หรือกรณีนำเด็กไปทิ้งไว้ตามสถานสงเคราะห์ สถานอุปการะเลี้ยงดูเด็ก สถานพยาบาลหรืออุปการะเหล่านั้น อาจขอจดทะเบียนชื่อสกุลให้เด็กเหล่านั้นได้ (มาตรา 15, พ.ร.บ. ชื่อบุคคล 2505)

ชื่อสกุลต้องไม่ฟ้องหรือมุ่งหมายให้คล้ายคลึงกับพระปรมาภิไธยหรือพระนามของพระราชินี ไม่ฟ้องหรือมุ่งหมายให้คล้ายคลึงกับราชทินนาม และในประการสำคัญต้องไม่ซ้ำกับชื่อสกุลของบุคคลอื่นที่ได้จดทะเบียนไว้แล้ว (มาตรา 8, พ.ร.บ. ชื่อบุคคล 2505)

1.3 ชื่อรอง ชื่อรองเป็นชื่อประกอบถัดไปจากชื่อตัว มุ่งหมายให้บังลักษณะ หรือตัวบุคคลให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะเมื่อบุคคลเกิดเพิ่มขึ้นมาก ๆ อาจมีชื่อตัวซ้ำกันได้ อย่างเช่นข้อเท็จจริงในปัจจุบัน อาจมีบุคคลที่ชื่อสมศักดิ์ซ้ำกันมากมาย อาจมีบุคคลที่ชื่อเปรมซ้ำกันหลายราย การใช้ชื่อรองจึงทำให้แยกตัวบุคคลได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น ชื่อเปรม (ยอดดอย) ติน-สุลานนท์ ทำให้เห็นว่าหมายถึงคุณเปรม นายกรัฐมนตรี มิใช่คุณเปรม มาลากุล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น

ชื่อรองไม่เป็นที่นิยมใช้ในปัจจุบันมากนัก เพราะโดยปกติชื่อสกุลสามารถแยกตัวบุคคลได้ดีอยู่แล้ว ปัจจุบันจึงดูที่ชื่อตัวกับชื่อสกุลเป็นหลัก

นอกจากชื่อตัว ชื่อสกุล และชื่อรองดังกล่าวมาแล้ว ยังอาจมีชื่ออื่น ๆ ที่อาจมีได้ เช่น *ชื่อนายา* ซึ่งเป็นชื่อที่ผู้อื่นตั้งขึ้นตามลักษณะรูปร่างหน้าตาของบุคคล *ชื่อแฝง* อันเป็นชื่อที่ตั้งขึ้นเอง เพื่อใช้ในกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่นิยมใช้กันมากโดยเฉพาะ คือ ในวงการประพันธ์ การแสดง เช่น ทมยันตี สีเทา เป็นต้น นอกจากนั้น ยังอาจมี *ชื่อบรรดาศักดิ์* อันเป็นชื่อที่ได้รับพระราชทานจากพระมหากษัตริย์ และตาม พ.ร.บ. ชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 มาตรา 7 อนุญาตให้ใช้ราชทินนามตามบรรดาศักดิ์นั้นเป็นชื่อตัวหรือชื่อรองก็ได้

ชื่อบุคคล ไม่ว่าจะป็นชื่อตัวหรือชื่อสกุลถือว่าเป็นสิทธิเฉพาะตัว ไม่อาจจำหน่ายจ่ายโอนหรือเป็นวัตถุแห่งการซื้อขาย การที่จะใช้ชื่อโดยย่อจะต้องอยู่ในบทบังคับตามกฎหมาย ต้องไม่เป็นการกระทบกระเทือนต่อสิทธิของผู้อื่นในการที่บุคคลเหล่านั้นมีสิทธิอยู่ตามกฎหมาย

อย่างไรก็ตาม ชื่ออาจเปลี่ยนแปลงได้หากเป็นไปตามบทบัญญัติที่กฎหมายบัญญัติไว้ เช่น โดยการเปลี่ยนชื่อ ตามมาตรา 17 แห่ง พ.ร.บ. ชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 หรือโดยการสมรส การรับบุตรบุญธรรม เป็นต้น

นอกจากชื่อต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาแล้ว ยังอาจมีชื่อที่ใช้ในทางธุรกิจการค้าที่เรียกว่าชื่อทางการค้า (Trade name) ชื่อเหล่านี้เป็นไปตามกฎหมายทางธุรกิจที่ได้จดทะเบียนต่อเจ้าหน้าที่ไว้ เช่น การจดทะเบียนห้างหุ้นส่วนและบริษัทซึ่งมีรายการแสดงชื่อของห้างฯ หรือบริษัทฯ นั้น ๆ การใช้ชื่อของสินค้าต่าง ๆ ย่อมกระทำได้โดยขอจดทะเบียนการค้า ป้องกันการลอกเลียนแบบ เพื่อผลประโยชน์ทางการค้าได้

1.4 การคุ้มครองชื่อบุคคล เนื่องด้วยชื่อของบุคคลเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับชื่อบุคคลทุก ๆ คน แม้การใช้ชื่อจะมีกฎหมายรับรองและคุ้มครองอยู่ แต่อาจมีกรณีที่ใช้ชื่อนั้นเป็นการกระทบกระเทือนต่อสิทธิของผู้อื่น จะเป็นโดยจงใจหรือไม่จงใจก็ตาม เช่น กรณีใช้ชื่อสกุลซ้ำกันอันปรากฏอยู่เสมอ ๆ โดยเหตุนี้ ป.พ.พ. มาตรา 18 จึงบัญญัติว่า “สิทธิของบุคคลในการที่จะใช้นามอันชอบที่จะใช้ได้ ถ้ามีบุคคลอื่นโต้แย้งก็ได้ ถ้าบุคคลผู้เจ้าของนามนั้นต้องเสื่อมเสียประโยชน์เพราะการที่มีผู้อื่นมาใช้นามเดียวกันโดยมิได้รับอำนาจให้ใช้ได้ก็ดี ท่านว่าบุคคลผู้เป็นเจ้าของนามจะเรียกให้บุคคลอื่นนั้นระงับความเสียหายก็ได้ และถ้าเป็นที่พึงวิตกว่าจะต้องเสียหายอยู่สืบไป จะร้องขอต่อศาลให้สั่งห้ามก็ได้”

บทบัญญัติในมาตรา 18 คุ้มครองการใช้ชื่อบุคคลทุกชนิด รวมทั้งการใช้ชื่อทางการค้าขายด้วย กรณีส่วนใหญ่มักเป็นเรื่องชื่อสกุล กล่าวคือ ชื่อสกุลพ้องกันกับผู้อื่นปัญหาจึงอยู่ที่ว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีสิทธิใช้ หรือมีสิทธิใช้ด้วยกันทั้งสองฝ่าย กรณีตามมาตรา 18 มีอยู่ด้วยกัน 2 กรณี กล่าวคือ

(1) กรณีมีผู้โต้แย้งในการใช้ชื่อ เช่น กรณีมีผู้โต้แย้งว่าเราไม่อาจใช้นามสกุลนั้นได้ เพราะมิใช่บุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของผู้เป็นบิดา เราอาจพิสูจน์ได้ว่าเราเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมาย บิดาได้จดทะเบียนรับเป็นบุตรเป็นต้น

(2) กรณีที่เราเป็นฝ่ายโต้แย้งการใช้ชื่อของบุคคลอื่น เช่น อ่านพบผู้กระทำผิดทางหน้าหนังสือพิมพ์ ปรากฏว่านามสกุลตรงกันกับเรา กรณีอาจทำให้ผู้อื่นเข้าใจว่าเป็นญาติพี่น้องกัน ทำให้เราเสียหาย กรณีเช่นนี้เราอาจใช้สิทธิตามมาตรา 18 ให้เขาระงับการใช้นามสกุล หากจำเป็นก็อาจฟ้องร้องต่อศาล อย่างไรก็ตาม เขาก็มีสิทธิที่จะพิสูจน์สิทธิการใช้นามของเขาได้ตามข้อ 1 เช่นกัน

2. ภูมิลำเนา (Domicile)

ภูมิลำเนาเป็นที่อยู่ตามกฎหมายของบุคคล บุคคลที่มีสภาพบุคคลจะต้องมีที่อยู่เป็นส่วนประกอบ ใช้ติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น การกำหนดภูมิลำเนาจึงเป็นกรณีที่กฎหมายกำหนด ถือเอาว่าผู้นั้นมีที่อยู่แห่งหนตำบลใด

โดยเหตุนี้ การกำหนดภูมิลำเนาจึงเป็นเรื่องที่กฎหมายถือเป็นความสำคัญ นอกจากจะเป็นการกำหนดเพื่อถือเอาเป็นที่อยู่ตามกฎหมายของบุคคลแล้ว ภูมิลำเนายังมีประโยชน์ต่อรัฐในการตรวจสอบ กำหนดแผนพัฒนา ควบคุมจำนวนประชากร ในขณะที่เรามีพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2499 เป็นกฎหมายกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับถิ่นที่อยู่เป็นการเบื้องต้น โดยถือเอาทะเบียนบ้านเป็นเอกสารราชการที่สามารถตรวจสอบถิ่นที่อยู่ของบุคคล

2.1 ภูมิลำเนามีประโยชน์อย่างไร? เนื่องจากภูมิลำเนาเป็นที่อยู่ตามกฎหมายของบุคคล การกำหนดภูมิลำเนาของบุคคลว่าอยู่แห่งใด จึงมีประโยชน์ในทางติดต่อสัมพันธ์ โดยส่วนใหญ่ กฎหมายจะถือว่าการติดต่อสัมพันธ์กับผู้ใด หากได้ติดต่อส่งข่าวสารยังที่ ๆ ผู้นั้นมีภูมิลำเนาอยู่แล้ว ย่อมเป็นอันมีผลสมบูรณ์ตามกฎหมาย เช่น

1. อนุญาตให้ฟ้องจำเลยในทางแพ่งได้ยังศาลแห่งท้องที่ ๆ จำเลยมีภูมิลำเนา (ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 4, 5)

2. การส่งคำคู่ความ (คำฟ้อง, คำให้การ) การส่งหมายเรียกให้ส่ง ณ ภูมิลำเนาของบุคคลนั้น (ดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 74, 81)

3. การกำหนดสิทธิทางการเมือง เช่น สิทธิเลือกตั้งกำหนดตามภูมิลำเนาของบุคคลเหล่านั้น (ดู พ.ร.บ. การเลือกตั้ง)

4. การชำระหนี้ โดยปกติหากเป็นทรัพย์เฉพาะสิ่ง และคู่กรณีมิได้ตกลงกันได้ เป็นประการอื่น ย่อมชำระหนี้ ณ ที่ ๆ ทรัพย์นั้นได้อยู่ในเวลาที่เกิดหนี้ ส่วนการชำระหนี้โดยประการอื่น ให้ชำระ ณ ภูมิลำเนาของเจ้าหนี้ (ดู ป.พ.พ. มาตรา 324)

2.2 การกำหนดภูมิลำเนา ตาม ป.พ.พ. มาตรา 44 “ภูมิลำเนาของบุคคลธรรมดาได้แก่ถิ่นอันบุคคลนั้นมีสถานที่อยู่เป็นแหล่งสำคัญ”

สำหรับกรณีตามมาตรา 44 นั้น เป็นเรื่องเฉพาะกรณีภูมิลำเนาของบุคคลธรรมดา (Natural persons) มิได้รวมถึงนิติบุคคล ซึ่งมีบทบัญญัติในมาตรา 71 กำหนดไว้แล้ว ภูมิลำเนาของบุคคลธรรมดาประกอบด้วยหลักเกณฑ์ 2 ประการ คือ

(1) เป็นสถานที่อยู่ (Residence) หมายถึง ที่ซึ่งบุคคลพักอาศัยหลับนอนเป็นที่อยู่อาศัย อาจเป็นบ้าน ตึกแถว พระราชวัง หรือแม้แต่กระท่อม การพักอาศัยมีที่อยู่หลับนอนจึงเป็นข้อเท็จจริงของแต่ละบุคคล

(2) เป็นสถานที่อยู่เป็นแหล่งสำคัญ (Principal residence) นอกจากจะเป็นสถานที่อยู่แล้ว สถานที่อยู่นั้นจะต้องเป็นแหล่งสำคัญ คือ สถานที่ ๆ บุคคลนั้นตั้งใจจะอยู่อาศัยเป็นหลักเป็นฐาน คือ ตั้งใจจะอยู่ตลอดไป มิใช่เพียงพักอาศัยอยู่เพียงชั่วคราวหรือเพื่อกิจธุระบางสิ่งบางอย่างเท่านั้น สถานที่อยู่ใดจะถือเป็นแหล่งสำคัญจึงต้องดูที่เจตนาเป็นหลัก โดยอาศัยพฤติการณ์ต่าง ๆ เป็นเครื่องชี้วัดเจตนาของผู้นั้น ที่ต้องถือเอาแหล่งสำคัญก็เพื่อป้องกันข้อโต้แย้งกรณีทีบุคคลอาจมีที่อยู่อาศัยหลายแห่ง เช่น นายบุญชู มีที่อยู่อาศัยที่กรุงเทพฯ ขณะเดียวกันมีบ้านพักตากอากาศที่หัวหิน โดยจะพาครอบครัวไปพักอาศัยทุก ๆ วันหยุดสุดสัปดาห์ ดังนั้นกรณีนี้ต้องถือเอาบ้านพักอาศัยที่กรุงเทพฯ เป็นภูมิลำเนา เพราะเป็นสถานที่อยู่อันเป็นแหล่งสำคัญ

2.3 บทบัญญัติพิเศษกรณีกำหนดภูมิลำเนา ภูมิลำเนาคือถิ่นที่อยู่อันเป็นแหล่งสำคัญดังกล่าวมาแล้วในข้อ 2.2 อย่างไรก็ตาม กรณีอาจมีพฤติการณ์นอกเหนือไปจากที่มาตรา 44 กำหนดไว้ เช่น มีที่อยู่เป็นแหล่งสำคัญหลายแห่ง หรือบุคคลอาจไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง ดังนั้นอาจมีปัญหาในเรื่องการกำหนดภูมิลำเนา ประมวลกฎหมายแพ่งของเราได้กำหนดเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ไว้เป็นกรณีพิเศษหลายกรณีคือ

(1) มีถิ่นที่อยู่หลายแห่ง ถ้าบุคคลธรรมดาที่มีถิ่นที่อยู่หลายแห่งสลับเปลี่ยนกันไปกิติหรือมีหลักแห่งที่ทำการเป็นปกติต่างแห่งหลายแห่งกิติ ท่านให้ถือเอาแห่งใดแห่งหนึ่งดังกล่าวมาก่อนและหลังนั้นว่าเป็นภูมิลำเนาของบุคคลนั้น (ป.พ.พ. มาตรา 45)

กรณีของมาตรา 45 หมายถึงมีถิ่นที่อยู่หรือที่ทำการเป็นแหล่งสำคัญหลายแห่งแต่ละแห่งเป็นแหล่งสำคัญเท่าเทียมกัน เช่น มีภรรยา 2 คน ๆ หนึ่งอยู่กรุงเทพฯ อีกคนหนึ่งอยู่เชียงใหม่ มีบ้านพักทั้งสองแห่ง โดยผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนอยู่อาศัยทั้งสองแห่งเท่าเทียมกัน หรือกรณีมีร้านค้าสองแห่งผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนไปคุมกิจการทั้งสองแห่ง ดังนั้นทั้งสองแห่งต่างเป็นภูมิลำเนาของบุคคลนั้น

(2) กรณีภูมิลำเนาไม่ปรากฏ ถ้าภูมิลำเนาไม่ปรากฏ ท่านให้ถือว่าถิ่นที่อยู่เป็นภูมิลำเนา (ป.พ.พ. มาตรา 46) กรณีเช่นนี้เป็นเรื่องไม่มีถิ่นที่อยู่ใดเป็นแหล่งสำคัญ เช่น กรณีกรรมกรรับก่อสร้างไปตามจังหวัดต่าง ๆ เสร็จงานจากที่หนึ่งก็ไปที่อื่น ๆ เรื่อย ๆ ไป ดังนั้นกฎหมายถือเอาถิ่นที่อยู่ (ในขณะนั้น) เป็นภูมิลำเนา เช่น ในขณะที่ฟ้องจำเลยปรากฏว่าจำเลยรับจ้างก่อสร้างอยู่ที่กรุงเทพฯ ถือว่าผู้นั้นมีภูมิลำเนาที่กรุงเทพฯ

(3) ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง บุคคลธรรมดาที่ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่งกิติ หรือเป็นผู้ครองชีพในการเดินทางไปมาปราศจากสำนักหลักแหล่งที่ทำการงานกิติ พบตัวในถิ่นไหน ท่านให้ถือว่าถิ่นนั้นเป็นภูมิลำเนาของบุคคลนั้น (ป.พ.พ. มาตรา 47) กรณีของมาตรา 47 ส่วนมากเป็นเรื่องของคนจรจัด หรือคนขอทาน ไม่มีที่พักอาศัย พวกพ่อค้าเร่ หรือพวกฉายหนัง

ขายยาตามบ้านนอก กฎหมายถือเอาที่ ๑ พบตัวเป็นภูมิลำเนา

(4) *ภูมิลำเนาเฉพาะการ (Special domicile)* ถ้าได้เลือกเอาถิ่นใดเป็นภูมิลำเนา แต่เฉพาะการ เพื่อจะทำการอันใดอันหนึ่ง ท่านให้ถือว่าถิ่นนั้นเป็นภูมิลำเนาในการอันนั้น (ป.พ.พ. มาตรา 49) ภูมิลำเนาเฉพาะการกำหนดเพื่อกระทำการอันใดอันหนึ่ง เฉพาะการอันนั้นกฎหมายถือว่าผู้นั้นมีภูมิลำเนา เช่น กรณีบริษัทรับเหมาก่อสร้าง ได้รับการประมูลสร้างทางจากจังหวัดหนึ่งไปจังหวัดอื่น ๆ กำหนดสัญญาก่อสร้างแล้วเสร็จภายใน 6 เดือน จำเป็นต้องไปพำนักตั้งโรงงานสถานที่ ๆ จังหวัดนั้น ๆ ดังนั้นเฉพาะกิจการก่อสร้างเช่นนั้นเป็นภูมิลำเนาเฉพาะการได้

2.4 *ภูมิลำเนาของบุคคลบางประเภท* บุคคลบางประเภทกฎหมายกำหนดภูมิลำเนาไว้เป็นกรณีพิเศษ ทั้งนี้โดยมีเหตุผลในทางความสัมพันธ์ทางครอบครัวหรือหน้าที่การงาน กล่าวคือ

(1) *ผู้เยาว์และผู้ไร้ความสามารถ* กฎหมายให้ถือตามภูมิลำเนาของผู้แทนโดยชอบธรรม (ป.พ.พ. มาตรา 51)

ผู้แทนโดยชอบธรรม คือ ผู้ใช้อำนาจปกครอง คือ บิดามารดา หรือผู้ใช้อำนาจปกครอง ดังนั้น ภูมิลำเนาของนายประกอบ อายุ 16 ปี นักศึกษาวิทยาลัยกรุงเทพ ต้องถือตามบิดาคือนายประพันธ์ ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่จังหวัดเชียงใหม่ แม้ขณะเรียนหนังสือนายประกอบจะพักอาศัยอยู่ที่หอพักในกรุงเทพฯ ก็ตาม

(2) *ข้าราชการ* มีภูมิลำเนาตามถิ่นอันเป็นที่ทำการตามตำแหน่งหน้าที่ หากมิใช่เป็นตำแหน่งหน้าที่ชั่วคราวระยะเวลา หรือเป็นเพียงแต่งตั้งไปเฉพาะการครั้งหนึ่งคราวเดียว (ป.พ.พ. มาตรา 52)

2.5 *การย้ายภูมิลำเนา* ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 48 “*ภูมิลำเนาย่อมเปลี่ยนไปด้วยการย้ายที่อยู่ พร้อมด้วยเจตนาปรากฏว่าจงใจจะเปลี่ยนภูมิลำเนา*”

จะเห็นได้ว่าภูมิลำเนาของบุคคลอาจเปลี่ยนแปลงไปได้ โดยเหตุ 2 ประการ กล่าวคือ

(1) *การย้ายที่อยู่* หมายถึง การเปลี่ยนที่อยู่โดยมีการโยกย้ายสิ่งของจากที่อยู่เดิมไปอยู่ที่ใหม่ หรือย้ายครอบครัวจากที่อยู่เดิมไปอยู่ที่ใหม่ ซึ่งเป็นข้อเท็จจริง

(2) *เจตนาจงใจจะเปลี่ยนภูมิลำเนา* เรื่องนี้เป็นปัญหาที่ยากในการที่จะดูเจตนาของแต่ละบุคคลว่า การที่บุคคลได้ย้ายของหรือย้ายครอบครัวจากบ้านที่อยู่เดิมแล้วไปอยู่ที่อยู่แห่งใหม่ เขาจะมีเจตนาจงใจจะเปลี่ยนภูมิลำเนาหรือไม่ ซึ่งการพิจารณาเจตนาเรื่องนี้ ต้องดูจากพฤติการณ์ในการกระทำของเขาที่แสดงออกมาให้ปรากฏ อันเป็นที่เห็นได้ว่าเขามีเจตนาหรือมีความตั้งใจที่จะเปลี่ยนภูมิลำเนา เช่น เมื่อย้ายไปอยู่ที่ใหม่แล้ว ได้แจ้งการย้ายออกจากนายทะเบียนที่อยู่เดิม และแจ้งย้ายเข้าไปอยู่ที่ใหม่ต่อเจ้าพนักงานนายทะเบียนราษฎรประจำท้องถิ่นนั้น หรือได้ขายบ้านหลังเดิมแล้วซื้อบ้านหลังใหม่อยู่ หรือได้ยื่นรายการแสดงภาษีเงินได้

ณ ที่ว่าการอำเภอท้องที่ที่ตนมีที่อยู่ใหม่ หรือยอมรับหมายเรียกในฐานะเป็นจำเลยไปให้แก่คดีที่ศาล ซึ่งตนมีที่อยู่ใหม่ในเขตศาลนี้โดยไม่คัดค้าน หรือได้มีการแจ้งที่อยู่ใหม่ในหนังสือสำคัญใด ๆ อันเป็นที่เห็นได้ชัดว่า เขามีเจตนาจะเปลี่ยนภูมิลำเนา เป็นต้น

การเปลี่ยนภูมิลำเนานั้น ต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์ทั้ง 2 ประการ คือ ต้องมีการย้ายที่อยู่ และเจตนาจงใจจะเปลี่ยนภูมิลำเนา การที่บุคคลใดแจ้งการย้ายออกจากที่อยู่เดิม และไปแจ้งย้ายเข้าต่อนายทะเบียนราษฎรท้องถิ่นใหม่ แต่ปรากฏว่าบุคคลนั้นยังไม่มีมีการย้ายที่อยู่ คือยังอยู่ที่เดิมอยู่ ถือว่าบุคคลนั้นยังมีภูมิลำเนาอยู่ที่เดิม และในทางกลับกัน การย้ายที่อยู่แต่ไม่มีเจตนาจงใจจะเปลี่ยนภูมิลำเนา ก็ถือว่าบุคคลนั้นยังมีภูมิลำเนาอยู่ที่เดิม เช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 361-374/2475 ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า “ผู้ต้องหาถูกคุมระหว่างต่องานนั้น จะถือว่าเรือนจำเป็นภูมิลำเนาด้วยไม่ได้”

3. สถานะ (Status)

สถานะของบุคคล คือ สถานะทางกฎหมายของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพื่อบ่งบอกให้ทราบว่าผู้นั้นมีฐานะในทางสังคมหรือทางครอบครัวอย่างไร เช่น เป็นเพศชาย หรือหญิง เป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ เป็นโสดหรือไม่ เป็นคนไทยหรือต่างด้าว เป็นผู้ไร้ความสามารถ

สถานะของบุคคลยังเป็นเครื่องชี้ความสามารถ ซึ่งถึงควมมีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายได้มากน้อยเพียงไร เช่น การที่ทราบว่าบุคคลใดมีสถานะเป็นผู้เยาว์ ทำให้ทราบว่าผู้นั้นเป็นผู้ไร้ความสามารถ ไม่อาจทำนิติกรรมใด ๆ ได้หากมิได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรม การมีสถานะเป็นชายต้องเป็นผู้อยู่ในบังคับของกฎหมายทหาร ดังนี้ เป็นต้น เนื่องจากสถานะของบุคคลเป็นสิ่งสำคัญดังกล่าวมาแล้ว โดยหลักทั่วไปจึงถือว่าเป็นอำนาจหน้าที่ของรัฐที่ต้องเข้ามาดูแลควบคุม ซึ่งกระทำได้โดยการจดทะเบียนแสดงสถานะของบุคคลไว้ต่อเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานของรัฐ เป็นประโยชน์ในการควบคุม ดูแล และตรวจสอบ หากมีปัญหาก็จะได้มีเอกสารต้นเรื่องอ้างอิงได้

3.1 การจดทะเบียนสถานะของบุคคล การจดทะเบียนสถานะของบุคคลนี้ มีกฎหมายบัญญัติให้มีการจดทะเบียนไว้ตั้งแต่เกิดจนตายหลายประการด้วยกัน เพราะเมื่อมีการจดทะเบียนแล้วผลทางกฎหมายก็ตามมา เช่น จดทะเบียนคนเกิดก็จะได้ทราบอายุ อันเป็นผลต่อไปในอนาคตเกี่ยวกับเรื่องบรรลุนิติภาวะ หรือการจดทะเบียนสมรสก่อให้เกิดสิทธิในทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยา การจดทะเบียนสถานะของบุคคลมีกฎหมายบัญญัติให้มีการจดทะเบียนดังต่อไปนี้

(1) *การเกิด* ในกรณีที่เมื่อมีคนเกิด ได้มีประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 23 ให้ยกเลิกความในมาตรา 11 แห่งพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2499 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน “เมื่อมีคนเกิดให้แจ้งการเกิดดังต่อไปนี้”

(ก) คนเกิดในบ้าน ให้เจ้าบ้านแจ้งต่อนายทะเบียนผู้รับแจ้งแห่งท้องที่เกิดภายใน สิบห้าวันนับแต่วันเกิด

(ข) คนเกิดนอกบ้าน ให้มารดาแจ้งต่อนายทะเบียนผู้รับแจ้งแห่งท้องที่เกิด หรือ แห่งท้องที่จะพึงแจ้งได้ในโอกาสแรก ภายในสิบห้าวันนับแต่วันเกิด ในกรณีจำเป็นไม่อาจ แจ้งได้ตามกำหนดให้แจ้งภายหลังได้ แต่ต้องไม่เกินสิบห้าวันนับแต่วันที่อาจแจ้งได้

การแจ้งตาม (ก) และ (ข) ให้แจ้งตามแบบพิมพ์สุติบัตร”

(2) การตาย ในกรณีที่เมื่อมีคนตาย พระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2499 บังคับให้แจ้งการตายต่อนายทะเบียนภายใน 24 ชั่วโมง เพื่อนายทะเบียนจะได้จดทะเบียนการตาย

และในกรณีที่ลูกตายในท้อง ตามประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 23 ให้ยกเลิกความใน มาตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2499 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน “เมื่อลูกตายในท้อง ให้แจ้งดังต่อไปนี้

(ก) ลูกตายในท้องในบ้าน ให้เจ้าบ้านแจ้งต่อนายทะเบียนผู้รับแจ้งแห่งท้องที่ลูกตาย ในท้องนั้น ภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาคลอด

(ข) ลูกตายในท้องนอกบ้าน ให้มารดาแจ้งต่อนายทะเบียนผู้รับแจ้งแห่งท้องที่ลูกตาย ในท้องนั้น หรือแห่งท้องที่จะพึงแจ้งได้ในโอกาสแรกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาคลอด ใน กรณีเช่นนี้จะแจ้งต่อพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจที่สะดวกกว่าก็ได้

การแจ้งตาม (ก) และ (ข) ให้แจ้งตามแบบพิมพ์บัตรลูกตายในท้อง

กำหนดเวลาให้แจ้งตาม (ก) และ (ข) ให้นำความในมาตรา 14 วรรคท้ายมาใช้บังคับ โดยอนุโลม”

(3) การสมรส ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1458 บัญญัติว่า “การสมรส ตามประมวลกฎหมายนี้จะมีได้เฉพาะเมื่อได้จดทะเบียนแล้วเท่านั้น” ซึ่งก็หมายความว่าถ้ายังไม่จดทะเบียนกฎหมายไม่ถือว่ามีการสมรสเกิดขึ้น

(4) การหย่า ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1514 บัญญัติว่า “การหย่านั้น จะทำได้แต่โดยความยินยอมทั้งสองฝ่ายหรือโดยคำพิพากษาของศาล” ซึ่งการหย่าโดยความ ยินยอมของทั้งสองฝ่ายนั้นจะมีผลนับแต่เวลาจดทะเบียนเป็นต้นไป (มาตรา 1531 วรรค 1) และ การหย่าตามคำพิพากษาของศาลจะมีผลแต่เวลาที่คำพิพากษาถึงที่สุด แต่จะอ้างเป็นเหตุเสื่อม สิทธิของบุคคลภายนอกผู้ทำการโดยสุจริตไม่ได้วันแต่จะได้จดทะเบียนการหย่านั้นแล้ว (มาตรา 1531 วรรค 2)

(5) ความเป็นโมฆะของการสมรสและการสิ้นสุดแห่งการสมรส คำพิพากษาศาล เท่านั้นจะแสดงว่าการสมรสใดเป็นโมฆะ (มาตรา 1495) การสมรสที่เป็นโมฆะไม่ก่อให้เกิด

ความสัมพันธ์ทางทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา (มาตรา 1498) หมายความว่าศาลพิพากษาว่า การสมรสใดเป็นโมฆะมีผลย้อนมาเสียเปล่าตั้งแต่เริ่มแรก แต่คุ้มครองฝ่ายสุจริตไม่เสียสิทธิ ได้มาเพราะการสมรส (มาตรา 1499)

การสมรสย่อมสิ้นสุดลงด้วยความตาย การหย่า หรือศาลพิพากษาให้เพิกถอน (มาตรา 1501) การสมรสที่เป็นโมฆะสิ้นสุดลงเมื่อศาลพิพากษาให้เพิกถอน (มาตรา 1502) ศาลเพิกถอนการสมรสได้แต่เฉพาะการสมรสที่เป็นโมฆะ การสมรสที่ได้มีคำพิพากษาให้เพิกถอนนั้นให้ถือว่าสิ้นสุดในวันที่คำพิพากษาถึงที่สุด แต่จะอ้างเป็นเหตุเสื่อมสิทธิของบุคคลภายนอกผู้กระทำการโดยสุจริตไม่ได้ เว้นแต่จะได้จดทะเบียนการเพิกถอนการสมรสนั้นแล้ว (มาตรา 1511)

(6) *การรับบุตรบุญธรรม* ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1598/27 บัญญัติว่า “การรับบุตรบุญธรรมจะสมบูรณ์ต่อเมื่อได้จดทะเบียนตามกฎหมาย”

(7) *การเลิกรับบุตรบุญธรรม* อาจเลิกได้โดยการตกลงกันในระหว่างผู้รับบุตรบุญธรรมกับบุตรบุญธรรมเมื่อใดก็ได้ แต่ต้องจดทะเบียนจึงสมบูรณ์ (มาตรา 1598/31 วรรคแรกและวรรคท้าย) การรับบุตรบุญธรรมย่อมเป็นอันยกเลิกเมื่อผู้รับบุตรบุญธรรมและบุตรบุญธรรมสมรสกัน (มาตรา 1598/32 และมาตรา 1451) หรือโดยคำพิพากษาของศาลซึ่งการเลิกรับบุตรบุญธรรมโดยคำพิพากษาของศาลย่อมมีผลแต่เวลาที่คำพิพากษาถึงที่สุด แต่จะอ้างเป็นเหตุให้เสื่อมสิทธิบุคคลภายนอกผู้ทำการโดยสุจริตไม่ได้ เว้นแต่จะได้จดทะเบียนแล้ว (มาตรา 1598/36)

(8) *การรับรองบุตร* บุตรที่เกิดจากหญิงที่มีได้สมรสกันถูกต้องตามกฎหมาย ย่อมเป็นบุตรนอกกฎหมายของชาย ไม่มีสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดในฐานะเป็นบุตรของชายผู้เป็นบิดาอันแท้จริง เพื่อประโยชน์ในทางศีลธรรม กฎหมายยอมให้ชายมีสิทธิรับรองบุตรของตนได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1547 บัญญัติว่า “เด็กเกิดจากบิดามารดาที่มีได้สมรสกันจะเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายต่อเมื่อบิดามารดาได้สมรสกันในภายหลัง หรือบิดาได้จดทะเบียนว่าเป็นบุตร หรือศาลพิพากษาว่าเป็นบุตร” และการรับรองบุตรนั้นมีผลโดยชอบด้วยกฎหมายต่อเมื่อถ้าบิดามารดาสมรสกันโดยชอบด้วยกฎหมาย หรือเมื่อบิดาจดทะเบียนเด็กเป็นบุตรให้มีผลนับแต่วันจดทะเบียน หรือถ้าการรับรองโดยการพิพากษาให้มีผลนับแต่วันที่คำพิพากษาถึงที่สุด แต่จะอ้างเป็นเหตุเสื่อมสิทธิของบุคคลภายนอกผู้ทำการโดยสุจริตไม่ได้ เว้นแต่จะได้จดทะเบียนเด็กเป็นบุตรตามคำพิพากษาแล้ว (มาตรา 1557)

4. สัญชาติ (Nationality)

สัญชาติเป็นเครื่องหมายบุคคลไว้กับประเทศ และเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดสิทธิและหน้าที่

ควบคู่กัน การได้สัญชาติและเสียสัญชาติย่อมเป็นไปตามกฎหมาย ซึ่งในปัจจุบันได้แก่พระราชบัญญัติสัญชาติ

บุคคลใดเกิดในราชอาณาจักรไทย ไม่ว่าบิดามารดาจะถือสัญชาติใดก็ตาม บุคคลนั้นย่อมได้สัญชาติไทย เรียกว่าเป็นการได้สัญชาติโดยหลักดินแดน

บุคคลใดมีบิดาเป็นคนไทย ไม่ว่าจะเกิดที่ใดก็ตาม บุคคลนั้นย่อมได้สัญชาติไทย เรียกว่าเป็นการได้สัญชาติโดยหลักสายโลหิต

ความสามารถ (Capacity)

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า บุคคล คือ สิ่งที่สามารถมีสิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ ได้ตามกฎหมาย สภาพบุคคลย่อมเป็นเครื่องกำหนดสิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ อำนาจในการใช้สิทธิปฏิบัติหน้าที่ เรียกว่า “ความสามารถ” โดยเหตุนี้จึงหมายความว่า แม้บุคคลทุกคนที่มีสภาพบุคคลจะมีสิทธิและหน้าที่ได้ แต่ความสามารถโดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ความสามารถในการใช้สิทธิ” ย่อมมีไม่เท่าเทียมกัน ผู้ที่ไม่อาจใช้สิทธิได้หรือใช้สิทธิได้ในวงจำกัดภายใต้เงื่อนไขบางประการกฎหมาย เรียกว่าเป็น “ผู้ห่วย่อนความสามารถ”

ผู้ห่วย่อนความสามารถดังกล่าวข้างต้นนั้น อาจมีสาเหตุมาจากความขาดความรู้สึกลึกซึ้ง ขาดความสามารถในการใช้วิจารณญาณ ซึ่งเป็นเหตุผลที่กฎหมายจำต้องเข้ามาคุ้มครอง เพื่อประโยชน์ของบุคคลเหล่านั้น ดังจะเห็นได้จาก ป.พ.พ. มาตรา 116 เรื่องนิติกรรม ซึ่งบัญญัติว่า “การใดมิได้เป็นไปตามบทบังคับอันว่าด้วยความสามารถของบุคคล การนั้นท่านว่าเป็นโมฆียะกรรม”

ประเภทของบุคคลผู้ห่วย่อนความสามารถ

บุคคลผู้ห่วย่อนความสามารถในปัจจุบันมี 3 ประเภท คือ

1. ผู้เยาว์ (Minor)
2. คนไร้ความสามารถ (Incompetent)
3. คนเสมือนไร้ความสามารถ (Quasi-Incompetent)

สำหรับหญิงมีสามี กฎหมายเคยถือว่าเป็นผู้ห่วย่อนความสามารถ จะทำนิติกรรมใด ๆ อันผูกพันสินบริคนห์จะต้องได้รับความยินยอมจากผู้เป็นสามี ต่อมาได้มีการแก้ไขกฎหมายเมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2519 โดยถือว่าหญิงมีสามีไม่ใช่บุคคลผู้ห่วย่อนความสามารถอีกต่อไป ทั้งนี้เพื่อเป็นการรองรับข้อเรียกร้องในเรื่องสิทธิอันเท่าเทียมกันของชายและหญิง

1. ผู้เยาว์ (Minor)

คือ ผู้ที่ยังอ่อนหรือด้อยในทางสติปัญญาและร่างกาย กฎหมายไทยถือว่า “ผู้ที่มีอายุยังไม่ครบ 20 ปีบริบูรณ์เป็นผู้เยาว์” แสดงว่าผู้ที่มีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์แล้วย่อมหนีจากสภาพความเป็นผู้เยาว์และกลายเป็น “ผู้บรรลุนิติภาวะ” (ดู ป.พ.พ. มาตรา 19)

นอกจากนั้น กฎหมายยังบัญญัติต่อไปว่า “ผู้เยาว์ยอมบรรลุนิติภาวะเมื่อทำการสมรส หากการสมรสนั้นได้ทำเมื่อฝ่ายชายและหญิงมีอายุ 17 ปีบริบูรณ์แล้ว แต่ในกรณีที่มีเหตุอันสมควรศาลจะอนุญาตให้ทำการสมรสก่อนนั้นได้” (มาตรา 20 และมาตรา 1448)

ผู้เยาว์ยอมเป็นผู้หย่อนความสามารถในการใช้สิทธิปฏิบัติหน้าที่ ส่วนความสามารถในการ มีสิทธิ หรือได้รับประโยชน์ย่อมมีได้ตามกฎหมายดังได้กล่าวมาแล้วในมาตรา 15 ทั้งยังมีสิทธิได้ตั้งแต่ยังอยู่ในครรภ์มารดา หากว่าภายหลังเกิดมารอดอยู่ กฎหมายประสงค์จะคุ้มครองผู้เยาว์ซึ่งหย่อนความรู้สึกผิดชอบมิให้เสียเปรียบผู้อื่น จึงบัญญัติไว้ในมาตรา 21 ว่า “อันผู้เยาว์จะทำนิติกรรมใด ๆ ต้องได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรมก่อน บรรดาการใด ๆ อันผู้เยาว์ได้ทำลงปราศจากความยินยอมเช่นนั้น ท่านว่าเป็นโมฆียะ....”

โดยผลของมาตรา 21 แสดงอยู่ว่ากฎหมายต้องการจะคุ้มครองผู้เยาว์ในการติดต่อทำนิติสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกมิให้ตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบ เพราะความยังเป็นผู้เยาว์วัย ด้อยสติปัญญาและประสบการณ์ โดยเหตุนี้ กฎหมายจึงให้ผู้แทนโดยชอบธรรมคอยดูแลกำกับการขอให้ระลึกว่า มิได้หมายความว่าผู้เยาว์จะกระทำการอันใดมิได้เสียเลยทีเดียว ผลของมาตรา 21 แสดงอยู่ว่า ผู้เยาว์อาจใช้ทางเลือกสองประการในการจะทำนิติกรรม กล่าวคือ *ทำโดยได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบเสียก่อน* ประการหนึ่ง หรือ *ให้ผู้แทนโดยชอบธรรมทำแทน* อีกประการหนึ่ง

(1) **ผู้แทนโดยชอบธรรมทำแทน** ใช้ในกรณีผู้เยาว์ยังไม่รู้สึกผิดชอบ ตลอดไปจนถึงผู้เยาว์ที่รู้สึกผิดชอบแล้ว สำหรับผู้เยาว์ที่ยังไม่รู้สึกผิดชอบ ได้แก่ เด็กที่คลอดมาใหม่ ๆ ยังไร้เดียงสา พูดจายังไม่ได้ ผู้เยาว์ประเภทนี้ โดยสภาพไม่อาจกระทำการใด ๆ ได้เองอยู่แล้ว เพราะโดยสภาพยังไม่เข้าใจสภาพและสาระสำคัญของการกระทำของตนเอง ส่วนปัญหาว่าแค่นั้นเพียงใดถึงจะถือว่ายังไม่รู้สึกผิดชอบเป็นปัญหาในทางข้อเท็จจริง ในทางอาญาไม่เอาโทษแก่เด็กที่กระทำผิดอายุยังไม่เกิน 7 ปี (ป. อาญา ม. 73) สำหรับในทางแพ่งมิได้มีบทบัญญัติไว้โดยเฉพาะ

(2) **ผู้แทนโดยชอบธรรมให้ความยินยอม** เป็นกรณีของผู้เยาว์ที่รู้สึกผิดชอบในการกระทำของตนแล้ว สามารถกระทำการใด ๆ ได้เองโดยรู้สภาพและสาระสำคัญของตนว่าการกระทำของตนมีผลประการใด แต่โดยเหตุที่ตนเองยังเป็นผู้เยาว์อยู่จึงยังอาจไม่เข้าใจสภาพและสาระสำคัญแห่งการกระทำของตนเองได้ถ่องแท้หนัก กฎหมายจึงบัญญัติให้ผู้แทนโดยชอบธรรมทำหน้าที่กลั่นกรองคอยให้คำอนุญาตอีกชั้นหนึ่ง หากผู้เยาว์กระทำนิติกรรมใด ๆ ไปโดยผู้แทนโดยชอบธรรมมิได้ยินยอมอนุญาตเสียก่อน การนั้นย่อมตกเป็นโมฆียะโดยผลของมาตรา 21

พึงระลึกว่า การใดที่ผู้เยาว์กระทำต้องได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรมก่อน มิฉะนั้นเป็นโมฆียะนั้น มุ่งหมายเฉพาะการกระทำ *นิติกรรม* เท่านั้น เช่น การซื้อขาย ให้ แลกเปลี่ยน จำนอง จำน่า ฯลฯ ผลของมาตรา 21 มิได้มุ่งหมายถึงการกระทำประการอื่น ๆ เช่น การกระทำที่มีได้มีผลทางกฎหมาย เช่น การจดทะเบียนจดทะเบียนตามปกติในชีวิตประจำวัน หรือการกระทำที่เรียกว่า *นิติเหตุ* เช่น การที่ผู้เยาว์กระทำละเมิด ผู้เยาว์จะต้อง รับผิดชอบในการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนโดยไม่ต้องคำนึงว่าการกระทำนั้นได้รับความยินยอม จากผู้แทนโดยชอบธรรมหรือไม่ ตัวอย่าง เช่น การที่ผู้เยาว์ขับรถยนต์ชนผู้อื่น ต้องรับผิดชอบชดใช้ ค่าเสียหาย จะอ้างว่าผู้แทนโดยชอบธรรมมิได้อนุญาตมิได้ (ดู ป.พ.พ. มาตรา 429)

ผู้แทนโดยชอบธรรมคือใคร

ผู้แทนโดยชอบธรรม (Legal Representative) ได้แก่ ผู้ใช้อำนาจปกครอง และผู้ปกครอง (มาตรา 1569, 1598/ 3)

ผู้ใช้อำนาจปกครอง (Parental power) คือ บิดามารดาาร่วมกัน (ม. 1566) หมายความว่า ทั้งบิดาและมารดาต่างเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองจึงต่างเป็นผู้แทนโดยชอบธรรมของผู้เยาว์ด้วยกัน อำนาจปกครองอยู่กับบิดาหรือมารดาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในกรณีต่อไปนี้

1. บิดาหรือมารดาตาย
2. ไม่แน่นอนว่าบิดาหรือมารดามีชีวิตอยู่
3. บิดาหรือมารดาถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความ

สามารถ

4. บิดาหรือมารดาต้องเข้ารักษาตัวในโรงพยาบาลเพราะจิตฟั่นเฟือน
5. ศาลสั่งให้อำนาจปกครองอยู่กับบิดาหรือมารดา

นอกจากนั้นอำนาจปกครองอยู่กับมารดาเพียงฝ่ายเดียว ในกรณีที่บุตรเกิดจากหญิงที่ มิได้มีการสมรสกับชาย

ผู้ปกครอง (Guardian) ผู้ปกครองของผู้เยาว์มิได้ในกรณีของมาตรา 1585 กล่าวคือ

1. ผู้เยาว์ไม่มีบิดามารดา (กรณีตายหรือไม่ปรากฏบิดามารดา)
2. บิดามารดาถูกถอนอำนาจปกครอง

ผู้ใช้อำนาจปกครองหรือผู้ปกครองแล้วแต่กรณีดังกล่าวแล้วจึงเป็นผู้แทนโดยชอบธรรม ของผู้เยาว์ มีอำนาจทำการแทนผู้เยาว์ หรือให้ความยินยอมในการที่ผู้เยาว์จะทำนิติกรรมดังกล่าว มาแล้ว การใดที่ผู้แทนโดยชอบธรรมกระทำลงยอมผูกพันผู้เยาว์ *อย่างไรก็ตาม มีกิจการที่ เกี่ยวกับทรัพย์สินของผู้เยาว์บางอย่างที่กฎหมายถือว่ามีความสำคัญ ผู้แทนโดยชอบธรรมจะ กระทำมิได้ เว้นแต่ศาลจะอนุญาต* ได้แก่ กิจการตามที่มาตรา 1574 และ 1578/ 3 กำหนดไว้ คือ.—

1. ขาย แลกเปลี่ยน ขายฝาก จำนอง ปลดจำนองให้แก่ผู้จำนอง หรือโอนสิทธิจำนอง อสังหาริมทรัพย์หรือสังหาริมทรัพย์ที่อาจจำนองได้
2. ก่อตั้ง หรือกระทำให้สิ้นสุดลงทั้งหมดหรือบางส่วน ซึ่งทรัพย์สินอันเกี่ยวกับ อสังหาริมทรัพย์ตามประมวลกฎหมายนี้หรือกฎหมายอื่น
3. จำหน่ายหรือก่อข้อผูกพันที่จะให้จำหน่ายไปซึ่งสิทธิเรียกร้องที่มุ่งจะก่อตั้งหรือ โอนไปซึ่งทรัพย์สินที่ดินหรือจะทำให้ที่ดินปลอดจากสิทธิดังกล่าว
4. ให้เช่าอสังหาริมทรัพย์เกิน 3 ปี หรือให้เช่าซื้ออสังหาริมทรัพย์
5. ขาย หรือแลกเปลี่ยนสังหาริมทรัพย์ที่มีทะเบียนแสดงกรรมสิทธิ์ หรือเอกสารแสดง กรรมสิทธิ์ที่ผู้เยาว์ได้มาโดยการรับมรดกหรือโดยการให้โดยเสน่หาจากบุคคลอื่นนอกจากบิดา หรือมารดา
6. ให้กู้ยืมเงิน
7. นำทรัพย์สินไปแสวงหาประโยชน์ นอกจากกรณีที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1598/4 (1) (2) หรือ (3)
8. ประนีประนอมยอมความ
9. ให้โดยเสน่หา เว้นแต่เอาทรัพย์สินของผู้เยาว์ให้แทนผู้เยาว์ เพื่อการกุศล สาธารณะ หรือการสงเคราะห์สมควรแก่ฐานะานุรูปของผู้เยาว์
10. ไม่รับมรดกหรือการให้โดยเสน่หาซึ่งไม่มีเงื่อนไข หรือค่าการติดพัน
11. รับหรือไม่รับมรดกหรือการให้โดยเสน่หา ซึ่งมีเงื่อนไขหรือค่าการติดพัน
12. มอบข้อพิพาทให้อนุญาตตุลาการวินิจฉัย
13. เข้าเป็นผู้ค้ำประกันหรือผู้รับเงื่อนไข หรือเป็นผู้ค้ำประกันผู้ต้องหา หรือจำเลย หรือ นำเอาทรัพย์สินไปเป็นหลักประกัน

ขอบเขตและลักษณะของความยินยอม

1. ความยินยอมต้องให้ *ก่อน* หรือ *ขณะ* ทำนิติกรรม ทั้งนี้ จะเห็นได้จากมาตรา 21 เองที่ว่า “.....ต้องได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรม *ก่อน*.....” การให้ความยินยอม *ภายหลัง* จากทำนิติกรรมไปแล้ว กฎหมายถือว่าเป็นการรับรองนิติกรรมที่เป็นโมฆียะ ที่ เรียกว่าการให้สัตยาบัน
2. ความยินยอมไม่มีแบบ จะให้ความยินยอมเป็นลายลักษณ์อักษร หรือด้วยวาจา หรือ โดยปริยายก็ได้ ไม่ว่านิติกรรมที่ผู้เยาว์ทำนั้นกฎหมายจะบังคับให้เป็นหนังสือหรือไม่
3. ความยินยอมต้องจำกัดขอบเขตเฉพาะกิจการ กล่าวคือ ผู้เยาว์จะทำนิติกรรม ใดๆ จะต้องได้รับความยินยอมเป็นคราวๆ ไป การให้ความยินยอมทั่วไปเพื่อครอบคลุม ถึงกิจการทุกๆ อย่างจึงไม่อาจกระทำได้ มีข้อยกเว้น 3 ประการ คือ

3.1 ผู้แทนโดยชอบธรรมอนุญาตให้ผู้เยาว์จำหน่ายทรัพย์สินเพื่อการอันใดอันหนึ่ง ได้ระบุให้ ท่านว่าผู้เยาว์จะจำหน่ายทรัพย์สินนั้นเป็นประการใด ภายในขอบของการที่ระบุให้ นั้นก็ทำได้ตามใจสมัคร เช่น ผู้เยาว์ได้รับอนุญาตให้ซื้อเครื่องแต่งกาย ผู้เยาว์ก็อาจใช้เงินซื้อ กางเกง เสื้อ รองเท้า ฯลฯ ภายในขอบเขตแห่งเครื่องแต่งกายได้ (มาตรา 26)

3.2 หากผู้เยาว์ได้รับอนุญาตให้จำหน่ายทรัพย์สิน โดยมีได้ระบุไว้เพื่อการอันใด ผู้เยาว์ย่อมจำหน่ายได้ตามใจสมัคร (มาตรา 26) เว้น มอบเงินให้ผู้เยาว์ไว้ใช้จ่าย โดยมีได้ระบุ ว่าให้ทำอะไร ผู้เยาว์ย่อมทำได้ตามใจสมัคร

3.3 ผู้เยาว์จะขออนุญาตผู้แทนโดยชอบธรรมเพื่อทำกิจการค้าขาย รายหนึ่งหรือ หลายรายก็ได้ ถ้าผู้แทนโดยชอบธรรมไม่อนุญาตและผู้เยาว์ร้องขอต่อศาล ศาลจะมีคำสั่ง อนุญาตให้ผู้เยาว์ทำกิจการค้าขายก็ได้เมื่อเห็นว่ากิจการนั้นจะเป็นคุณประโยชน์ต่อผู้เยาว์ (มาตรา 27)

และตามมาตรา 28 “เมื่อผู้เยาว์ได้รับอนุญาตให้ทำกิจการค้าขายรายหนึ่งหรือหลายรายแล้ว ในความเกี่ยวพันกับกิจการค้าขายอันนั้น ท่านว่าผู้เยาว์ย่อมมีฐานะเสมือนดังบุคคลซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้วจะนั้น”

“ในกรณีเช่นนี้ ถ้าผู้เยาว์ไม่สามารถจัดการค้าขายนั้นได้ ผู้แทนโดยชอบธรรมหรือ ศาลจะกลับถอนคืนอนุญาตเสียก็ได้แล้วแต่กรณี”

เช่น ผู้เยาว์ได้รับอนุญาตให้ทำการค้าโดยตั้งร้านขายอาหาร ผู้เยาว์ย่อมทำนิติกรรม ซื้อขาย เกี่ยวข้องกับการขายอาหารได้เอง เช่น ซื้อโต๊ะ เก้าอี้ เครื่องครัว ทำสัญญาว่าจ้าง..... ฯลฯ ไม่จำเป็นต้องมาขออนุญาตผู้แทนโดยชอบธรรมเป็นราย ๆ ไปอีก

กิจการที่ผู้เยาว์กระทำตัวเอง

มีกิจการบางอย่างที่กฎหมายอนุญาตให้ผู้เยาว์มีความสามารถเหมือนคนบรรลุนิติภาวะ ทั่วไป กล่าวคือ สามารถกระทำการดังจะกล่าวต่อไปนี้ได้ตามลำพังตนเอง ไม่จำเป็นต้องขออนุญาต ผู้แทนโดยชอบธรรมเสียก่อนแต่อย่างหนึ่งอย่างใด อันถือได้ว่าเป็นข้อยกเว้นจากหลักทั่วไปคือ

1. ผู้เยาว์อาจทำการใด ๆ ได้ทั้งสิ้นหากเป็นเพียงเพื่อจะได้ไปซึ่งสิทธิอันใดอันหนึ่ง หรือเป็นการเพื่อให้หลุดพ้นจากหน้าที่อันใดอันหนึ่ง (มาตรา 22) เรียกว่าเป็นนิติกรรมที่ผู้เยาว์ มีแต่ได้ฝ่ายเดียว ไม่เสียประโยชน์อันใดเลยกฎหมายจึงให้ผู้เยาว์ทำได้เองเสมอ

“ได้ไปซึ่งสิทธิ” เช่น การรับการให้โดยเสนหาโดยไม่มีภาระผูกพันใด ๆ เช่น กรณีมี ผู้ให้เงิน หรือทรัพย์สินอื่น ๆ โดยปราศจากเงื่อนไข

“หลุดพ้นจากหน้าที่” เช่น การที่เจ้าหนี้ทำนิติกรรมปลดหนี้ให้การบอกกล่าวโมฆียะ- กรรม”

2. ผู้เยาว์อาจทำนิติกรรมใด ๆ ได้ทั้งสิ้นซึ่งเป็นการต้องทำเองเฉพาะตัว (มาตรา 23) เนื่องจากเป็นกิจการเฉพาะตัว (Strickly personal) จึงไม่ควรให้ผู้แทนโดยชอบธรรมเข้ามายุ่งเกี่ยว เช่น การที่ผู้เยาว์ทำการรับรองบุตรนอกสมรสอันเป็นเรื่องเฉพาะตัว

3. ผู้เยาว์อาจทำการใด ๆ ได้ทั้งสิ้นซึ่งเป็นการสมแก่ฐานานุรูปแห่งตน และเป็นการอันจำเป็นเพื่อเลี้ยงชีพตามสมควร (มาตรา 24) นิติกรรมที่จำเป็นในการเลี้ยงชีพตามสมควร หมายถึง กิจการที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ประจำวัน เช่น การซื้ออาหารกิน ซื้อสมุดดินสอ เครื่องเขียน ขึ้นรถเมล์ประจำทาง ฯลฯ ความสำคัญต้องสมแก่ฐานานุรูป คือ พิจารณาถึงฐานะความเป็นอยู่ของผู้เยาว์เป็นราย ๆ ไปด้วย

4. ผู้เยาว์อาจทำพันธกรรมได้เมื่ออายุสิบห้าปีบริบูรณ์ (มาตรา 25) มีข้อสังเกตก็คือ หากผู้เยาว์ทำพันธกรรมโดยที่ยังอายุไม่ถึง 15 ปี ย่อมตกเป็นโมฆะเหมือนไม่ได้ทำขึ้นเลย ทั้งไม่อาจจะให้สัตยาบันแก่กันได้ (มาตรา 1703) ดังนั้น แม้ผู้เยาว์จะทำพันธกรรมในขณะที่ยังอายุไม่ครบ 15 ปีบริบูรณ์และได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรม เช่น บิดาอนุญาตให้ผู้เยาว์ทำพันธกรรมเมื่ออายุได้ 12 ปี พันธกรรมนั้นก็ย่อมตกเป็นโมฆะโดยผลของมาตรา 1703 ผู้ศึกษากฎหมายจึงต้องระมัดระวังในปัญหา

5. ตาม พ.ร.บ. โรงรับจำนำ พ.ศ. 2505 มาตรา 18 “ห้ามมิให้ผู้รับจำนำกระทำการรับจำนำจากเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี” ตาม พ.ร.บ. โรงรับจำนำดังกล่าวถือว่าเป็นข้อยกเว้นพิเศษ แสดงว่าโรงรับจำนำสามารถรับจำนำสิ่งของจากผู้ที่ยังอายุ 15 ปีขึ้นไปได้ เป็นการจำนำที่สมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม ควรระลึกว่าเป็นการจำนำ (ในโรงรับจำนำ) ตาม พ.ร.บ. โรงรับจำนำเท่านั้น ส่วนการจำนำตาม ป.พ.พ. มาตรา 748 ซึ่งเป็นนิติกรรมอย่างหนึ่งนั้น คงอยู่ในบังคับของ มาตรา 21 กล่าวคือ ผู้เยาว์ต้องได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรมเสมอ

2. คนไร้ความสามารถ (Incompetent)

ความวิกลจริตของคนย่อมเป็นเหตุการณตามธรรมชาติที่ทำให้ผู้นั้นขาดความรู้สึกผิดชอบ แม้บุคคลใดจะบรรลุนิติภาวะแล้วแต่หากเป็นผู้วิกลจริต บ้าคลั่งเป็นโรคจิต จิตใจฟั่นเฟือน กฎหมายก็ถือว่าเป็นผู้หย่อนความสามารถควรที่กฎหมายจะเข้ามาคุ้มครองผู้วิกลจริตตามกฎหมายของเรามีสองประเภท คือ ผู้ที่ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถตามกรณีของมาตรา 29 ซึ่งเรียกว่า “คนไร้ความสามารถ” (Incompetent) และผู้วิกลจริตหรือคนบ้า (ตามความเป็นจริง) ที่ไม่มีการร้องขอต่อศาลเพื่อสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถเรียกว่า “บุคคลวิกลจริต” (Unsound Mind) ทั้งสองกรณีกฎหมายคุ้มครอง เพียงแต่ต่างกัน

1. คนไร้ความสามารถ (Incompetent) ตามมาตรา 29

“บุคคลวิกลจริตผู้ใด ถ้าภริยาสามีก็ดี ผู้บุพการี กล่าวคือ บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย

ทวดก็ดี ผู้สืบสันดาน กล่าวคือ ลูก หลาน เหลน ลื้อ ก็ดี ผู้อนุบาล หรือพิทักษ์ก็ดี หรือพนักงาน
อัยการก็ดี ร้องขอต่อศาลแล้ว ศาลจะสั่งให้บุคคลผู้นั้นเป็นคนไร้ความสามารถก็ได้”

“คำสั่งศาลนี้ให้โฆษณาในราชกิจจานุเบกษา”

การที่จะเป็นคนไร้ความสามารถย่อมต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์ คือ

1.1 เป็นคนวิกลจริต คือ เป็นคนบ้าตามความเข้าใจทั่วไป ความวิกลจริตอาจเกิดจาก
โรคจิต จิตฟั่นเฟือน หรือมีจิตบกพร่อง ซึ่งเป็นเรื่องข้อเท็จจริงต้องศึกษากันในทางแพทย์ ใน
ทางกฎหมายถือหลักว่า ผู้นั้นต้องเป็นอย่างมากและต้องเป็นอยู่เป็นประจำ ทั้งนี้เพื่อเหตุผลใน
ทางคุ้มครองผู้นั้น การที่ผู้ใดมีจิตใจผิดปกติไปบ้างเล็กน้อย ไม่ถึงขั้นเป็นอยู่เป็นประจำ หาก
จะสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถแล้วย่อมทำให้ผู้นั้นกลายเป็นผู้ไร้ความสามารถ ทั้ง ๆ ที่ใน
บางเวลาโอกาสหรือทั่ว ๆ ไปแล้วเขามีสภาวะเช่นคนปกติทั่วไป จึงน่าจะเป็นผลเสียมากกว่า
ผลดี

1.2 ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ การที่จะเป็นคนไร้ความสามารถต้องมีการ
ร้องขอ ต่อศาลโดยผู้มีประโยชน์เกี่ยวข้องตามมาตรา 29 เมื่อศาลได้รับคำร้องแล้ว หากเห็นว่า
ผู้นั้นเป็นผู้วิกลจริตจริง ก็จะสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ

1.3 โฆษณาคำสั่งในราชกิจจานุเบกษา เนื่องจากการเป็นคนไร้ความสามารถย่อม
ทำให้ผู้นั้นเป็นผู้ไม่อาจทำนิติกรรมใดๆ ได้ ย่อมมีผลต่อบุคคลภายนอก จึงต้องโฆษณาใน
หนังสือราชกิจจานุเบกษาเพื่อให้บุคคลภายนอกได้มีโอกาสรับรู้รับทราบด้วย

ผลของการเป็นคนไร้ความสามารถ

1. บุคคลที่ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถนั้น ท่านว่าต้องจัดอยู่ในความอนุบาล
กล่าวคือ ศาลจะสั่งให้อยู่ในความอนุบาล (Guardianship) หมายถึงจะต้องมีผู้อนุบาลเพื่อดูแล
จัดการทรัพย์สินของคนไร้ความสามารถ

หากบุคคลไร้ความสามารถยังมีได้ทำการสมรส ไม่ว่าจะบรรลุนิติภาวะแล้วหรือไม่
ให้บิดามารดาเป็นผู้อนุบาล เว้นแต่ศาลจะสั่งเป็นอย่างอื่น (มาตรา 1581)

ถ้าบุคคลไร้ความสามารถทำการสมรสแล้ว ให้ภริยาหรือสามีเป็นผู้อนุบาล (มาตรา
1598/ 15) เว้นแต่ศาลเห็นสมควรจะตั้งให้บิดาหรือมารดาหรือบุคคลภายนอกเป็นผู้อนุบาลก็ได้
(มาตรา 1598/ 17)

2. การใด ๆ อันคนไร้ความสามารถได้ทำลงตกเป็นโมฆียะ (มาตรา 31) แสดงว่าคน
ไร้ความสามารถไม่อาจกระทำการใด ๆ ได้เลยต้องให้ผู้อนุบาลเป็นผู้ทำแทน กรณีจึงต่าง
กับผู้เยาว์ที่ศึกษามาแล้วว่าจะอาจให้ผู้แทนโดยชอบธรรมยินยอมก็ได้โดยผู้เยาว์เป็นผู้กระทำเอง ดังนั้น
แม้ผู้อนุบาลจะยินยอมอนุญาตให้คนไร้ความสามารถกระทำนิติกรรมก็ไม่สมบูรณ์เป็นโมฆียะ

พึงสังเกตว่าแม้ขณะทำนิติกรรมนั้นคนไร้ความสามารถนั้นอาจจะมีสติกลับคืนเป็นปกติ ก็คงถือว่านิติกรรมนั้นเป็นโมฆียะ โดยผลของมาตรา 31 ดังกล่าวข้างต้น

อนึ่ง นิติกรรมที่เป็นการเฉพาะตัว อย่างเช่น กรณีของผู้เยาว์ กฎหมายก็มีได้บัญญัติยกเว้นไว้ในกรณีของคนไร้ความสามารถ จึงเห็นได้ว่าคนไร้ความสามารถไม่อาจกระทำการใด ๆ ได้เลย

2. บุคคลวิกลจริต (Unsound Mind) บุคคลวิกลจริตที่ศาลยังไม่ได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ ย่อมอยู่ในฐานะเป็นผู้มีความสามารถเหมือนดังบุคคลธรรมดาทั่วไป เพราะมิได้มีการร้องขอตามกรณีของมาตรา 29 อย่างไรก็ตาม พึงเห็นได้ว่า บุคคลวิกลจริตแม้จะยังมีได้มีการสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ แต่พวกนี้ก็เป็นผู้ไม่สามารถรู้สึกผิดชอบ ไม่อาจบังคับการกระทำของตนเอง (ตามความเป็นจริง) ได้ อย่างเช่นคนธรรมดาทั่วไป กฎหมายจึงสมควรคุ้มครองคนพวกนี้ด้วย มิฉะนั้นแล้วจะเป็นช่องทางให้ผู้ไม่สุจริตทั้งหลายหลอกลวงหากินกับคนบ้าทั้งหลายได้

โดยเหตุนี้ มาตรา 32 จึงบัญญัติว่า “การใด ๆ อันบุคคลวิกลจริตได้ทำลง หากบุคคลนั้นศาลยังมิได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถไซ้ ท่านว่าการนั้นจะเป็นโมฆียะต่อเมื่อพิสูจน์ได้ว่าได้ทำลงในขณะที่บุคคลนั้นวิกลจริตอยู่ และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้แล้วด้วยว่าผู้ทำเป็นคนวิกลจริต”

แสดงว่า โดยหลักแล้ว นิติกรรมที่คนวิกลจริตได้ทำลงย่อมสมบูรณ์ เพราะดังได้กล่าวมาแล้วว่าเมื่อศาลมิได้สั่งให้ผู้นั้นเป็นคนไร้ความสามารถแล้ว ย่อมต้องถือว่าผู้นั้นเป็นคนปกติธรรมดา ควรจะเป็นโมฆียะต่อเมื่อสามารถพิสูจน์ได้ว่า

1. นิติกรรมได้ทำขึ้นในขณะที่ผู้นั้นวิกลจริตอยู่ กล่าวคือ ต้องแสดงให้เห็นว่าผู้นั้นได้ทำนิติกรรมขณะที่ไม่รู้รู้สึกผิดชอบบังคับตนเองได้

2. คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้ผู้นั้นเป็นคนวิกลจริต ทั้งนี้ต้องคุ้มครองบุคคลภายนอกด้วย เพราะคนภายนอกอาจไม่ทราบก็ได้ว่าผู้ใดเป็นคนวิกลจริตหรือไม่ ด้วยเหตุนี้ถ้าเขาไม่รู้ เช่นนั้นนิติกรรมย่อมเป็นอันสมบูรณ์

การสิ้นสุดแห่งการเป็นคนไร้ความสามารถ

1. เมื่อคนไร้ความสามารถถึงแก่ความตาย
2. ศาลมีคำสั่งเพิกถอนคำสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ ได้แก่ กรณีคนไร้ความสามารถนั้นหายเป็นปกติแล้ว บุคคลตามมาตรา 29 หรือคนไร้ความสามารถเองอาจร้องขอให้เพิกถอนคำสั่งดังกล่าวเสียได้ (มาตรา 33)

3. คนเสมือนไร้ความสามารถ (Quasi-Incompetent)

คนเสมือนไร้ความสามารถนั้นไม่ถึงกับเป็นบุคคลวิกลจริตซึ่งไม่รู้ผิดชอบ เป็นแต่เพียงมีเหตุบกพร่องบางสิ่งบางอย่าง ทำให้ไม่อาจจัดการงานของตนเองได้ หรือจัดการงานเองได้ ก็อาจจะเสียเปรียบหรือเสียประโยชน์ กฎหมายจึงให้ความคุ้มครองโดยถือว่าเป็นผู้หย่อนความสามารถ กำหนดให้มีผู้พิทักษ์เข้ามาดูแลกำกับในการจัดการทรัพย์สิน

บุคคลจะเป็นคนเสมือนไร้ความสามารถต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์อะไรบ้าง

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 34 บัญญัติว่า “บุคคลผู้ใดไม่สามารถจะจัดทำกรงานของตนได้ เพราะกายพิการหรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบก็ดี เพราะความประพฤตีสุรุ่ยสุร่าย เสเพลเป็นอาชิตนก็ดี เพราะเป็นคนติดสุรายาเมาก็ดี เมื่อบุคคลผู้หนึ่งผู้ใดตั้งระบุไว้ในมาตรา 29 ร้องขอต่อศาล ศาลจะสั่งให้บุคคลผู้นั้นเป็นคนเสมือนไร้ความสามารถ และสั่งให้ผู้นั้นอยู่ในความพิทักษ์ก็ได้

คำสั่งศาลนี้ให้โฆษณาในราชกิจจานุเบกษา”

ตามมาตรานี้จะเห็นว่า บุคคลที่จะเป็นคนเสมือนไร้ความสามารถนั้นต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์ 3 ประการ คือ

1. มีเหตุบกพร่องบางอย่างที่กฎหมายกำหนดไว้
2. ไม่สามารถจัดทำกรงานของตนได้เพราะเหตุบกพร่อง
3. ศาลสั่งให้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถ

1. มีเหตุบกพร่องบางอย่างที่กฎหมายกำหนดไว้ มี 4 ประการ คือ

(1) กายพิการ หมายถึง ร่างกายไม่สมประกอบ เช่น ตาบอด หูหนวก เป็นใบ้ ขาขาด แขนขาด หรือเป็นอัมพาต ไม่คำนึงว่าการเป็นคนพิการนี้จะเป็นมาแต่กำเนิด หรือเป็นภายหลัง เพราะป่วยไข้ เพราะอุบัติเหตุ เพราะสงคราม หรือเพราะชราภาพก็ได้ หรือ

(2) จิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หมายถึง คนที่มีสติฟั่นเฟือน เป็นโรคจิตหรือสมองพิการ แต่ยังไม่เข้าขั้นคนวิกลจริต คนที่มีสติฟั่นเฟือนนี้เป็นคนมีสติรู้ผิดชอบอยู่ในเรื่องทั่วไป แต่บางเรื่องเป็นคนที่บ้า ๆ บอ ๆ เช่น บ้าแต่งตัว เป็นต้น หรือ

(3) ประพฤตีสุรุ่ยสุร่าย เสเพลเป็นอาชิตน หมายถึง คนที่ใช้จ่ายทรัพย์สินให้สิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์เกินกว่ารายได้ที่รับ และเป็นอาชิตน หรือ

(4) ติดสุรายาเมา หมายถึง คนที่เสพสุราหรือพวกของมีนเมาต่าง ๆ เช่น ักัญชา เฮโรอีน หรือฝิ่น เป็นต้น เป็นอาชิตน จะเว้นไม่เสพเสียมิได้

2. ไม่สามารถจัดทำกรงานของตนเองได้เพราะเหตุบกพร่อง หมายความว่าเมื่อบุคคลใดมีเหตุบกพร่องอย่างใดอย่างหนึ่งใน 4 ประการที่กล่าวมาแล้ว ทำให้บุคคลนั้นไม่สามารถ

จัดทำกรงานของตนเองได้ ถ้าหากบุคคลนั้นแม้จะมีเหตุบกพร่อง เช่น ตาบอด แต่สามารถทำงานเป็นพนักงานรับโทรศัพท์ได้ ก็หาเข้าอยู่ในเหตุแห่งการเป็นคนเสมือนไร้ความสามารถไม่

3. ศาลสั่งให้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถ เมื่อบุคคลที่มีสิทธิที่จะร้องขอต่อศาลให้สั่งบุคคลผู้มีเหตุบกพร่องเหล่านั้นเป็นคนเสมือนไร้ความสามารถ บุคคลผู้มีสิทธิร้องขอก็คือบุคคลที่มีสิทธิร้องขอให้คนวิกลจริตเป็นคนไร้ความสามารถนั่นเอง ซึ่งได้แก่สามี ภริยา ผู้บุพการี กล่าวคือ บิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย ทวด ผู้สืบสันดาน กล่าวคือ ลูก หลาน หลาน ลื้อ ผู้อนุบาล ผู้พิทักษ์ หรือพนักงานอัยการ ซึ่งเมื่อศาลมีคำสั่งให้บุคคลใดเป็นคนเสมือนไร้ความสามารถแล้ว ต้องโฆษณาให้บุคคลภายนอกทราบในราชกิจจานุเบกษา (มาตรา 34)

ผลของการเป็นคนเสมือนไร้ความสามารถ

1. ตกอยู่ในความพิทักษ์ เมื่อศาลสั่งให้บุคคลใดเป็นคนเสมือนไร้ความสามารถแล้ว บุคคลนั้นจะต้องอยู่ในความพิทักษ์ (มาตรา 34) ซึ่งผู้พิทักษ์ของคนเสมือนไร้ความสามารถแบ่งเป็น 2 พวกเช่นเดียวกับผู้อนุบาลของคนไร้ความสามารถ คือ

(1) ถ้าบุคคลเสมือนไร้ความสามารถนั้นยังมีได้ทำการสมรส ไม่ว่าจะบรรลุนิติภาวะหรือไม่ ให้บิดามารดาเป็นผู้พิทักษ์ถ้ามีบิดาหรือมารดา ให้บิดาหรือมารดาเป็นผู้พิทักษ์แล้วแต่กรณี เว้นแต่ศาลจะสั่งเป็นอย่างอื่น (มาตรา 1589) และ

(2) ถ้าบุคคลเสมือนไร้ความสามารถนั้นทำการสมรสแล้ว ให้สามีหรือภรรยาของคนเสมือนไร้ความสามารถเป็นผู้พิทักษ์ แต่หากถ้ามีผู้มีส่วนได้เสียหรือพนักงานอัยการร้องขอศาลอาจตั้งผู้พิทักษ์ได้ในกรณีที่ภรรยาหรือสามีนั้นเป็นผู้ไม่เหมาะสมจะเป็นผู้พิทักษ์ (มาตรา 1463)

2. ถูกจำกัดความสามารถบางชนิด คนเสมือนไร้ความสามารถนี้ มีผลทางกฎหมายคือ เป็นผู้ไม่สามารถทำนิติกรรมบางชนิดที่กฎหมายกำหนดไว้ หรือที่ศาลกำหนดไว้ ซึ่งได้แก่

(1) รับหรือใช้เงินทุน
(2) ทำสัญญากู้ยืม หรือรับประกัน
(3) ทำการอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อจะได้มา หรือปล่อยไปซึ่งสิทธิในสังหาริมทรัพย์ หรือในอสังหาริมทรัพย์อันมีค่า .

(4) ทำการอันหนึ่งอันใดด้วยคดีความในศาล เว้นแต่การร้องขอถอนผู้พิทักษ์
(5) ให้โดยเสนาหา หรือประนีประนอมยอมความ หรือทำความตกลงให้อนุญาต-ตุลาการพิจารณาคดี

(6) รับหรือบอกสละความเป็นทายาท
(7) บอกมัดไม่รับเมื่อเขาได้ให้โดยเสนาหา หรือไม่รับส่วนทรัพย์มรดกหรือ รับเอาทรัพย์เขาให้ หรือทรัพย์มรดกอันมีค่าภาระติดพัน

(8) ก่อสร้าง ปลุกสร้าง ซ่อมแปลง หรือขยายโรงเรือนให้ใหญ่ขึ้น หรือทำการซ่อมแซมอย่างใหญ่

(9) เช่า หรือให้เช่าทรัพย์สินเป็นสังหาริมทรัพย์มีกำหนดนานกว่าหกเดือน หรือเป็นสังหาริมทรัพย์มีกำหนดนานกว่าสามปี

(10) นิติกรรมใดซึ่งศาลกำหนดไว้ว่า ต้องได้รับความยินยอมจากผู้พิทักษ์ก่อน จึงจะทำได้

ในการทำนิติกรรมทั้ง 10 กรณีนี้ ถ้าคนเสมือนไร้ความสามารถทำลงโดยไม่ได้รับความยินยอมจากผู้พิทักษ์ก่อน นิติกรรมนั้นตกเป็นโมฆียะ (มาตรา 35)

การสิ้นสุดแห่งความเป็นคนเสมือนไร้ความสามารถ

การเป็นคนเสมือนไร้ความสามารถย่อมสิ้นสุดลงโดย

1. คนเสมือนไร้ความสามารถถึงแก่ความตาย

2. ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ ในกรณีที่คนเสมือนไร้ความสามารถมีอาการวิกลจริตมากขึ้น อาจถูกบุคคลผู้มีสิทธิร้องขอให้ศาลสั่งให้คนเสมือนไร้ความสามารถ ซึ่งถูกจำกัดความสามารถลงไปอีก

3. เมื่อศาลสั่งถอนคำสั่งให้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถ เพราะฉะนั้น ไม่มีเหตุบกพร่องอีกต่อไป สามารถจัดทำการทำงานของตนเองได้แล้ว เมื่อตัวบุคคลเสมือนไร้ความสามารถ หรือบุคคลที่มีสิทธิร้องขอซึ่งได้แก่บุคคลบางประเภท ตามมาตรา 29 นั้นเอง เมื่อศาลสั่งถอนคำสั่งให้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถแล้ว ต้องโฆษณาคำสั่งนั้นในราชกิจจานุเบกษา (มาตรา 33)

การสิ้นสุดสภาพบุคคล (Ends of Personality)

ตาม ป.พ.พ. มาตรา 15 “สภาพบุคคลย่อมสิ้นสุดลงเมื่อตาย” เมื่อบุคคลใดถึงแก่ความตาย ย่อมทำให้สิ้นสุดสภาพบุคคล สิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ ตามกฎหมาย บรรดาทรัพย์สิน ตลอดจนหนี้และหน้าที่ที่ย่อมตกเป็นมรดกตกทอดไปยังทายาท

การตายมี 2 อย่าง คือ การตายธรรมดาหรือตายตามธรรมชาติ และการตายตามกฎหมายที่เรียกว่า สาบสูญ

1. **ตายธรรมดา (Death)** เป็นการตายตามธรรมดาธรรมชาติ เมื่อมีการตายสภาพบุคคลย่อมสิ้นสุดลงตั้งแต่วันที่ตาย

2. **สาบสูญ (Disappearance)** คือ การตายตามกฎหมาย บุคคลใดที่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนสาบสูญแล้ว กฎหมายถือว่าถึงแก่ความตาย (ป.พ.พ. มาตรา 65)

2.1 หลักเกณฑ์ของการเป็นคนสาบสูญ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 64 บัญญัติว่า “ถ้าบุคคลใดไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ และตราบเท่าห้าปีไม่มีใครทราบแน่ชัดว่าเป็นตายร้ายดีอย่างไรเมื่อผู้ใดคนหนึ่งซึ่งมีส่วนได้เสีย ฤ็พนักงำนอัยการร้องขอต่อศาล ๗ จะสั่งให้บุคคลเช่นนั้นเป็นคนสาบสูญก็ได้”

วิธีเดียวกันนี้ ท่านให้ใช้ตลอดถึงบุคคลซึ่งได้ไปถึงสมรภูมิแห่งสงครามฤ็ไปตกอยู่ในเรือเมื่ออัปปาง ฤ็ไปตกต้องในฐานะที่จะเป็นอันตรายแก่ชีวิต ประการอื่นใดหากนับเวลาเมื่อสงครามได้สิ้นสุดลงแล้ว ฤ็นับแต่เมื่อเรืออัปปาง ฤ็นับแต่เมื่ออันตรายประการอื่น ๗ ได้ผ่านไปแล้วนั้น ได้เวลาถึงสองปียังไม่มีใครทราบว่าเป็นตายร้ายดีอย่างไร” จากมาตรา 64 นี้จะเห็นว่า การเป็นคนสาบสูญต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

(1) ต้องไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ไม่ได้ชั่วคราวเป็นเวลา 5 ปี ในกรณีธรรมดา และ 2 ปี ในกรณีพิเศษ ในการจากไปของบุคคลนั้น ต้องจากไปโดยไม่มีใครทราบว่าเป็นตายร้ายดีอย่างไร คือ ไม่แน่นอนว่ายังมีชีวิตถ้าทราบแน่ชัดว่าบุคคลผู้ที่ย้ายไปนั้นยังมีชีวิตอยู่หรือตายไปแล้ว ก็จะไม่ร้องขอให้บุคคลผู้นั้นเป็นคนสาบสูญไม่ได้ ซึ่งกฎหมายได้กำหนดระยะเวลาแห่งการไม่แน่นอนไว้ 2 กรณีด้วยกัน คือ

(1) 5 ปี ในกรณีธรรมดา คือ นับตั้งแต่ไปจากวันที่ออกจากบ้านไปหรือวันที่ส่งข่าวให้ทราบเป็นครั้งสุดท้าย

(2) 2 ปี ในกรณีพิเศษ กรณีพิเศษคือกรณีที่บุคคลซึ่งไปถึงสมรภูมิแห่งสงคราม เช่น ทหารไปรบ หรือกรณีบุคคลซึ่งไปตกอยู่ในเรือเมื่ออัปปาง เช่น ชาวประมงออกไปหาปลา หรือในกรณีที่บุคคลซึ่งไปตกอยู่ในฐานะที่จะเป็นอันตรายแก่ชีวิตประการอื่น เช่น ไฟไหม้ น้ำท่วม ลูกระเบิดลง หรือภูเขาไฟระเบิด เป็นต้น และเวลา 2 ปี นับแต่เมื่อเรืออัปปาง หรือนับแต่อันตรายนั้นได้ผ่านพ้นไปแล้ว

(2) ต้องมีคำสั่งของศาลแสดงการสาบสูญ ศาลจะสั่งก็ต่อเมื่อมีผู้ร้องขอ ผู้มีสิทธิร้องขอในที่นี้ คือ ผู้มีส่วนได้เสียและพนักงำนอัยการ ผู้มีส่วนได้เสียในที่นี้ คือ ผู้มีส่วนได้หรือส่วนเสียในความเป็นความตายของผู้นั้น เช่น บิดา มารดา สามภรรยา หรือบุตร เป็นต้น เจ้าหนี้ เพื่อน ไม่ถือว่าเป็นผู้มีส่วนได้เสีย และเมื่อศาลสั่งให้บุคคลสาบสูญแล้ว ให้โฆษณาในราชกิจจานุเบกษา (มาตรา 67)

2.2 ผลของการเป็นคนสาบสูญ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 65 บัญญัติว่า “บุคคลอันศาลได้มีคำสั่งให้เป็นคนสาบสูญแล้วนั้น ท่านให้ถือว่าถึงความตายเมื่อครบกำหนดระยะเวลาดังได้ระบุไว้ในมาตราก่อนนั้น” นั่นก็คือ เมื่อศาลได้มีคำสั่งให้เป็นคนสาบสูญแล้ว การเป็นคนสาบสูญไม่ใช่เริ่มแต่วันที่ศาลสั่ง หากเริ่มเป็นคนสาบสูญเมื่อครบ

กำหนดระยะเวลา 5 ปี นับตั้งแต่บุคคลผู้นั้นได้หายไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ ไม่มีใครทราบแน่ชัดว่าเป็นตายร้ายดีอย่างไร หรือ 2 ปี นับตั้งแต่สงครามสิ้นสุด หรือนับแต่เมื่อเรืออัปปางหรือภัยอันตรายอื่น ๆ ได้ผ่านพ้นไป ตัวอย่างเช่น เมื่อวันที่ 1 มกราคม 2536 นายแดงไปดูภาพยนตร์พร้อมด้วยประชาชนประมาณ 200 คน โรงภาพยนตร์ถูกไฟไหม้หมด มีคนรอดมาเพียง 30 คน นอกนั้นถูกไฟครอกตาย เป็นการพันวิสัยที่จะค้นหา และพิจารณารูปพรรณศพทั้งหมด ในเมื่อไม่เป็นการแน่นอนว่านายแดงมีชีวิตอยู่หรือตายไปแล้ว เมื่อผู้มีส่วนได้เสียร้องขอและศาลสั่งให้บุคคลนั้นเป็นคนสาบสูญ เมื่อวันที่ 1 มกราคม 2537 ดังนี้ ถือว่านายแดงเป็นคนสาบสูญตั้งแต่วันที่ 2 มกราคม 2539 คือ นับตั้งแต่ภัยอันตรายนั้นผ่านพ้นไป 2 ปี

เมื่อเป็นคนสาบสูญแล้ว ในทางกฎหมายมรดก ทรัพย์สินสมบัติทั้งหลายของคนสาบสูญตกเป็นมรดกแก่ทายาท (มาตรา 1602) เว้นแต่ในเรื่องการสมรส การสาบสูญไม่ทำให้การสมรสขาดจากกัน เป็นเพียงแห่งเหตุการฟ้องหย่าเท่านั้น (มาตรา 1516 ข้อ 5)

2.3 การถอนคำสั่งแสดงการสาบสูญ การที่ศาลสั่งให้บุคคลใดเป็นคนสาบสูญแล้ว แต่ถ้าปรากฏว่าในภายหลังความจริงนั้นยังมีชีวิตอยู่ ศาลอาจสั่งถอนคำสั่งแสดงการสาบสูญนั้นได้ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 66 บัญญัติว่า “ถ้าพิสูจน์ได้ว่า บุคคลใดที่สาบสูญนั้นยังคงมีชีวิตอยู่ก็ดี ฤๅตายในเวลาอื่นผิดไปจากเวลาดังระบุไว้ในมาตราก่อนนั้นก็ดี เมื่อบุคคลผู้นั้นเอง ฤๅผู้ใดคนหนึ่งมีส่วนได้เสีย ฤๅพนักงานอัยการร้องขอต่อศาล ๆ จะต้องถอนคำสั่งแสดงความสาบสูญนั้นให้.....” จากมาตรา 66 นี้จะเห็นว่าคนสาบสูญอาจฟื้นสภาพการเป็นคนสาบสูญได้ตามหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

1. ถ้าพิสูจน์ได้ว่าบุคคลที่สาบสูญนั้นยังมีชีวิตอยู่ หรือตายในเวลาอื่น หรือไปจากที่กล่าวในคำร้องขอให้ศาลสั่งสาบสูญ คือ ผิดไปจากวันที่ครบระยะเวลา 5 ปี ในกรณีธรรมดา หรือ 2 ปี ในกรณีพิเศษ
2. เมื่อบุคคลผู้นั้นเอง หรือผู้มีส่วนได้เสียหรือพนักงานอัยการร้องขอ
3. ศาลมีคำสั่งถอนคำสั่งให้เป็นคนสาบสูญ คำสั่งของศาลที่เพิกถอนคำสั่งแสดงการสาบสูญนี้ต้องโฆษณาในราชกิจจานุเบกษาเช่นเดียวกับคำสั่งแสดงการสาบสูญ (มาตรา 67)

2.4 ผลของการถอนคำสั่งแสดงการสาบสูญ การเพิกถอนคำสั่งแสดงการสาบสูญไม่กระทบกระทั่งถึงความสมบูรณ์แห่งการทั้งหลายที่ได้กระทำลงโดยสุจริต ในระหว่างเวลาดังแต่ศาลมีคำสั่งแสดงสาบสูญจนถึงเวลาเพิกถอนคำสั่งนั้น อนึ่ง บุคคลที่ได้รับทรัพย์สินมาเนื่องแต่การที่ศาลสั่งแสดงสาบสูญ แต่ต้องเสียสิทธิของตนไปเพราะศาลสั่งถอนคำสั่งแสดงการสาบสูญนั้นจำต้องส่งคืนทรัพย์สินแต่เพียงเท่าที่ยังได้เป็นลาภอยู่แก่ตน (มาตรา 66) ตัวอย่างเช่นแดงได้รับมรดกมาหนึ่งแสนบาทจากการที่นายดำเป็นคนสาบสูญแดงใช้เงินด้วยความสุจริต

โดยไม่รู้ว่านายดำยังมีชีวิตอยู่ไป 9 หมื่นบาท เหลือเงินอยู่ 1 หมื่นบาท ต่อมาศาลได้มีคำสั่งเพิกถอนคำสั่งแสดงการสาบสูญของนายดำ แดงจะต้องคืนเงินเพียง 1 หมื่นบาทที่ยังเป็นลาภอยู่แก่ตนให้แก่นายดำ

นิติบุคคล (Juristic Persons)

ได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า บุคคลนั้นแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ บุคคลธรรมดา ประเภทหนึ่ง นิติบุคคลอีกประเภทหนึ่ง ทั้งได้ทราบมาแล้วว่า บุคคลคือสิ่งที่สามารถมีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายได้ และมนุษย์ทุกคนย่อมเป็นบุคคลซึ่งกฎหมายใช้ชื่อบุคคลประเภทนี้ว่า บุคคลธรรมดา แต่ลักษณะของบุคคล กล่าวคือ ลักษณะของการสามารถมีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายนั้น ห้ามแต่เฉพาะมนุษย์เท่านั้นไม่ กฎหมายยังให้สิ่งอื่นมีสิทธิและหน้าที่เช่นเดียวกับบุคคลได้ และให้ชื่อสิ่งนั้นว่าเป็น นิติบุคคล “นิติบุคคล” แปลตรงตัว คือ นิติแปลว่ากฎหมาย บุคคลก็คือคน เพราะฉะนั้น นิติบุคคลก็คือ “คนตามบทบัญญัติของกฎหมาย”

จริงอยู่ กฎหมายบัญญัติสิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ ขึ้นมานั้นก็เพื่อใช้กับมนุษย์หรือบุคคลธรรมดาเท่านั้น ไม่ใช่เพื่อสิ่งอื่นใด แต่การที่บัญญัติให้สิ่งอื่นที่ไม่ใช่มนุษย์สามารถมีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายได้ด้วยนั้น ก็เพื่อความสะดวกและความเหมาะสมต่าง ๆ ในการใช้สิทธิและหน้าที่ของบุคคล กล่าวคือ ในการดำรงชีวิตอยู่ บางครั้งบุคคลคนเดียวก็ไม่สามารถทำได้สำเร็จ จำต้องอาศัยบุคคลหลายคนร่วมมือกันเพื่อกิจการใดกิจการหนึ่ง ดังนั้น เพื่อความสะดวกแก่การดำเนินงานของกิจการนั้น หรือของหมู่คนนั้น กฎหมายจึงได้บัญญัติหมู่คนนั้นมีสภาพเป็นนิติบุคคล อาทิเช่น สมาคม, ห้างหุ้นส่วนที่จดทะเบียนแล้ว, บริษัทจำกัด เป็นต้น นอกจากนี้ อาจมีบุคคลหรือคณะบุคคลมีจิตศรัทธาที่จะตั้งกองทรัพย์สินเพื่อเป็นประโยชน์แก่สาธารณะ กฎหมายก็อนุญาตให้ตั้งเป็นมูลนิธิมีสภาพเป็นนิติบุคคลได้ ซึ่งนิติบุคคลนี้กฎหมายยอมให้มีสิทธิและหน้าที่แยกออกมาต่างหากจากบุคคลที่รวมเข้ากันจากบุคคลที่เกี่ยวข้องในกองทรัพย์สินนั้น หรือจากบุคคลที่เกี่ยวข้องในกิจการนั้น อาทิเช่น สมาคม, มูลนิธิได้รับอำนาจแล้ว, กระทรวง ทบวง กรมในราชการ เป็นต้น อาจเป็นเจ้าของทรัพย์สินได้ อาจทำสัญญาเป็นเจ้าของได้เป็นลูกหนี้ได้ อาจแต่งทนายฟ้องความในศาลก็ได้ โดยแยกเป็นส่วนหนึ่งต่างหากจากบุคคลที่เป็นสมาชิกในสมาคม หรือจากเจ้าหน้าที่ในมูลนิธิ หรือจากข้าราชการในกระทรวง ทบวง กรม นั้น ๆ ยิ่งกว่านั้น ใครก็ตามก็อาจทำสัญญาต่อนิติบุคคลได้ หรือจะเป็นโจทก์ฟ้องนิติบุคคลบ้างก็ได้ดั่งกัน

ฉะนั้น พอสรุปได้ว่า “นิติบุคคล” คือ บุคคลตามกฎหมายที่สมมติขึ้นและรับรองให้มีสิทธิและหน้าที่เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดา หัวข้อในการศึกษานิติบุคคลในที่นี้จะได้แบ่งออกเป็น ส่วน ๆ ดังนี้

- ส่วนที่ 1 ประเภทต่าง ๆ ของนิติบุคคล
- ส่วนที่ 2 สิทธิและหน้าที่ของนิติบุคคล
- ส่วนที่ 3 การจัดการนิติบุคคล
- ส่วนที่ 4 ภูมิฐานะของนิติบุคคล
- ส่วนที่ 5 การสิ้นสุดสภาพของนิติบุคคล

1. ประเภทต่าง ๆ ของนิติบุคคล

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 68 บัญญัติว่า “อันว่านิติบุคคลนั้นจะมีขึ้นได้ก็แต่ด้วยอาศัยอำนาจแห่งบทบัญญัติทั้งหลายของประมวลกฎหมายนี้ ฤกว่ากฎหมายอื่น” จากมาตรา 68 จะเห็นว่า นิติบุคคลมีได้โดยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และมีได้โดยกฎหมายอื่น

สำหรับนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นี้มีบัญญัติในมาตรา 72 ได้แก่

1. ทบวงการเมือง
2. วัดวาอาราม
3. ห้างหุ้นส่วนที่จดทะเบียนแล้ว
4. บริษัทจำกัด
5. สมาคม
6. มูลนิธิที่ได้รับอำนาจแล้ว

1. **ทบวงการเมือง (Public bodies)** คือ กระทรวงและกรมในรัฐบาล เทศาภิบาล ปกครองท้องที่และประชาบาลทั้งหลาย (มาตรา 73) ตัวอย่างเช่น กระทรวงศึกษาธิการ, จังหวัด, เทศบาล, สุขาภิบาล เป็นต้น

2. **วัดวาอาราม (Monasteries)** คือ วัดในพระพุทธศาสนา ส่วนวัดที่ศาสนาอื่น ๆ จะเป็นนิติบุคคลได้หรือไม่ต้องแล้วแต่กฎหมายพิเศษว่าด้วยการนั้นเป็นเรื่องไป เช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 4/2499 วินิจฉัยว่า สุเหร่าของชาวอิสลามไม่เป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย และนอกจากนี้ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 13 กล่าวว่าวัดมี 2 อย่าง คือ

- (1) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา และ
- (2) สำนักสงฆ์

วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเพื่ออุโบสถสังฆกรรมตามเขตส่วนที่กำหนดไว้ นั้นย่อมเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย สำนักสงฆ์ยังไม่เป็นนิติบุคคลเพราะยังมิได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาและประกาศตั้งเป็นวัด และหลักเกณฑ์ที่จะขอพระราชทานวิสุงคามสีมาให้แก่สำนักสงฆ์เพื่อจะได้เป็นวัดนิติบุคคลนั้น กำหนดไว้ในกฎกระทรวงออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ลงวันที่ 26 พฤศจิกายน 2507 ฉบับที่ 1

3. ห้างหุ้นส่วนที่จดทะเบียนแล้ว (Registered Partnership) ซึ่งมี 2 ประเภท คือ
ห้างหุ้นส่วนสามัญ คือ ห้างหุ้นส่วนประเภทซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนหมดทุกคนต้องรับผิดชอบร่วมกันเพื่อหนี้ทั้งปวงของหุ้นส่วนโดยไม่มีจำกัด (มาตรา 1025) และ

ห้างหุ้นส่วนจำกัด คือ ห้างหุ้นส่วนซึ่งมีหุ้นส่วน 2 จำพวก คือ

(1) ผู้เป็นหุ้นส่วนคนเดียวหรือหลายคน ซึ่งจำกัดความรับผิดชอบเพียงไม่เกินจำนวนเงินที่ตนได้รับและลงหุ้นในห้างหุ้นส่วนจำพวกหนึ่ง และ

(2) ผู้เป็นหุ้นส่วนคนเดียวหรือหลายคน ซึ่งต้องรับผิดชอบร่วมกันในบรรดาหนี้ของห้างหุ้นส่วนไม่มีจำกัดอีกจำพวกหนึ่ง (มาตรา 1077)

ห้างหุ้นส่วนจำกัด กฎหมายบังคับว่าต้องจดทะเบียน (มาตรา 1078) ฉะนั้น ห้างหุ้นส่วนจำกัดจึงเป็นนิติบุคคลเสมอ ห้างหุ้นส่วนสามัญจะจดทะเบียนหรือไม่ก็ได้ ถ้าจดทะเบียนก็มีฐานะเป็นนิติบุคคล

4. บริษัทจำกัด (Limited Companies) คือ การที่คณะบุคคลตกลงเข้ากันเพื่อกระทำการกิจการร่วมกันด้วยประสงค์จะแบ่งปันกำไรอันจะพึงได้แต่กิจการที่ทำนั้นเช่นเดียวกับห้างหุ้นส่วนต่างกันตรงที่ว่าการจัดตั้งบริษัทจำกัดต้องมีบุคคลตั้งแต่เจ็ดคนขึ้นไป เป็นผู้ริ่เริ่มก่อการโดยเข้าชื่อกันทำหนังสือบริคณห์สนธิ และต้องแบ่งทุนเป็นหุ้นมีมูลค่าเท่า ๆ กัน ผู้ถือหุ้นต่างรับผิดชอบจำกัดเพียงไม่เกินจำนวนเงินที่ตนยังส่งใช้ไม่ครบมูลค่าของหุ้นที่ตนถือเท่านั้น (มาตรา 1096, 1097)

บริษัทจำกัด กฎหมายบังคับให้ต้องจดทะเบียน ฉะนั้น บริษัทจำกัดจึงมีฐานะเป็นนิติบุคคลเสมอ

5. สมาคม (Associations) คือ การที่บุคคลหลายคนตกลงเข้ากันเพื่อทำการอันใดอันหนึ่งร่วมกันอันมิใช่เป็นการหาผลกำไรแบ่งปันกัน (มาตรา 1274)

สมาคมจะต้องจดทะเบียน จึงเป็นนิติบุคคลอีกประเภทหนึ่ง

6. มูลนิธิได้รับอำนาจแล้ว (Authorized Foundations) ได้แก่ ทรัพย์สินอันจัดสรรไว้เป็นแผนกเพื่อบำเพ็ญทาน การศาสนา วิทยาศาสตร์ วรรณคดี หรือเพื่อสาธารณประโยชน์อื่น ๆ และไม่ได้หมายคำกำไร (มาตรา 81)

มูลนิธิมีฐานะเป็นนิติบุคคล เมื่อรัฐบาลให้อำนาจแล้ว (มาตรา 85)

นิติบุคคลนอกจากจะมีได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ดังกล่าวมาแล้ว นิติบุคคลอาจมีได้ตามกฎหมายอื่น ๆ ซึ่งจะต้องมีกฎหมายกำหนดไว้เป็นเรื่อง ๆ ไป เช่น มหาวิทยาลัยเป็นนิติบุคคลตาม พ.ร.บ. จัดตั้งมหาวิทยาลัยแต่ละแห่ง ทั้งนี้ย่อมเป็นไปตามกฎหมายนั้น ๆ เป็นเรื่อง ๆ ไป

2. สิทธิและหน้าที่ของนิติบุคคล

โดยเหตุที่นิติบุคคลเป็นบุคคลประเภทหนึ่งตามกฎหมาย ฉะนั้น นิติบุคคลจึงมีสิทธิและหน้าที่และมีสิ่งประกอบสภาพบุคคล เช่น ชื่อ สัญชาติ และภูมิลำเนา ได้อย่างบุคคลธรรมดา อย่างไรก็ตาม นิติบุคคลเป็นเพียงบุคคลที่กฎหมายสมมติขึ้นเพื่อประกอบกิจการอันใดตามวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลนั้น ทั้งเป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิตจิตใจอย่างมนุษย์ กฎหมายจึงจำกัดสิทธิและหน้าที่ของนิติบุคคลแยกเป็นสาระสำคัญได้ 2 ประการ คือ

1. สิทธิและหน้าที่ภายในขอบวัตถุประสงค์ และ
2. สิทธิและหน้าที่ซึ่งว่าโดยสภาพจะพึงเป็นได้เฉพาะแก่บุคคลธรรมดา

1. **สิทธิและหน้าที่ภายในขอบวัตถุประสงค์** ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 69 บัญญัติว่า “นิติบุคคลย่อมมีสิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ ต้องตามบทบัญญัติที่ปวงแห่งกฎหมายภายในขอบวัตถุประสงค์ของตน ดังมีกำหนดไว้ในข้อบังคับหรือตราสารจัดตั้ง” ซึ่งหมายความว่านิติบุคคลที่ได้รับระบุไว้ในข้อบังคับหรือตราสารจัดตั้งว่ามีวัตถุประสงค์เพื่อการใด กฎหมายจำกัดให้มีสิทธิและหน้าที่เกี่ยวกับการนั้นเท่านั้น จะทำการอื่นใดนอกขอบวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ไม่ได้ เช่น สมาคมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการกีฬา ย่อมไม่มีสิทธิที่จะดำเนินการเกี่ยวกับการศาสนาหรือการเมือง ฯลฯ

2. **สิทธิและหน้าที่ซึ่งว่าโดยสภาพจะพึงมีพึงเป็นได้เฉพาะแก่บุคคลธรรมดา** ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 70 บัญญัติว่า “ภายในบังคับแห่งบทมาตราก่อนนี้ นิติบุคคลย่อมมีสิทธิและหน้าที่เหมือนบุคคลธรรมดา เว้นเสียแต่สิทธิและหน้าที่ซึ่งว่าโดยสภาพจะพึงมีพึงเป็นได้เฉพาะแก่บุคคลธรรมดาเท่านั้น” เหตุที่กฎหมายบัญญัติไว้เช่นนี้ ก็เพราะเหตุว่านิติบุคคลเป็นบุคคลที่กฎหมายสมมติขึ้น ไม่มีชีวิตจิตใจ จึงไม่สามารถมีสิทธิและหน้าที่ซึ่งโดยสภาพจะพึงมีพึงเป็นได้เฉพาะแก่บุคคลธรรมดา เช่น ไม่อาจที่จะทำการสมรส ไม่มีหน้าที่รับราชการทหาร ไม่มีสิทธิทางการเมือง ฯลฯ

3. การจัดการนิติบุคคล (Management)

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า นิติบุคคลเป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิตจิตใจ จึงไม่สามารถที่จะแสดงเจตนาหรือทำการใดโดยตนเองได้ ดังนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 75 จึงบัญญัติว่า “อันความประสงค์ของนิติบุคคลนั้นย่อมแสดงปรากฏจากผู้แทนทั้งหลายของนิติบุคคลนั้น” กิจการของนิติบุคคลจึงจำเป็นต้องมีบุคคลธรรมดาเป็นผู้แทนในการดำเนินงาน ซึ่งจะได้พิจารณาออกเป็นดังนี้

1. ผู้แทนนิติบุคคล
2. อำนาจของผู้แทนนิติบุคคล

3. ความรับผิดชอบของผู้แทนนิติบุคคล

1. **ผู้แทนนิติบุคคล (Representatives)** ผู้แทนของนิติบุคคลอาจมีคนเดียวหรือหลายคนก็ได้ตามความเหมาะสม เช่น รัฐมนตรีเป็นผู้แทนกระทรวง อธิบดีเป็นผู้แทนกรม เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนวัดวาอาราม หุ่นส่วนหรือหุ่นส่วนผู้จัดการเป็นผู้แทนห้างหุ้นส่วนที่จดทะเบียนแล้ว กรรมการเป็นผู้แทนของบริษัทจำกัด ผู้จัดการเป็นผู้แทนสมาคมหรือมูลนิธิ เป็นต้น เมื่อผู้แทนได้จัดการอย่างใดให้แก่นิติบุคคลภายในขอบวัตถุประสงค์และตามบทบัญญัติของกฎหมายแล้ว การนั้นย่อมผูกพันนิติบุคคล

2. **อำนาจของผู้แทนนิติบุคคล (Powers)** อำนาจของผู้แทนนิติบุคคลโดยปกติแล้ว ย่อมมีกำหนดไว้ในกฎหมาย หรือในข้อบังคับ หรือตราสารจัดตั้งนิติบุคคลนั้น ถ้ามีผู้จัดการหลายคนและมีได้มีข้อกำหนดไว้เป็นประการอื่น การทำความตกลงต่าง ๆ ในทางอำนาจกิจการให้เป็นไปตามเสียงข้างมาก (มาตรา 77)

ข้อจำกัดหรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงอำนาจของผู้แทนของนิติบุคคล จะยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้บุคคลภายนอกผู้ทำการโดยสุจริตไม่ได้ (มาตรา 78)

ในการอันใดถ้าประโยชน์ของนิติบุคคลกับของผู้แทนขัดกัน การอันนั้นผู้แทนไม่มีอำนาจเป็นผู้แทนของนิติบุคคลนั้น (มาตรา 80)

3. **ความรับผิดชอบของผู้แทนนิติบุคคล (Responsibilities)** ความรับผิดชอบของผู้แทนนิติบุคคลนี้ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 76 บัญญัติไว้ดังนี้

“ผู้จัดการทั้งหลายก็ดี ผู้แทนอื่น ๆ ก็ดี ของนิติบุคคล หากทำการตามหน้าที่ได้ทำให้เกิดความเสียหายอย่างหนึ่งอย่างใดแก่บุคคลอื่นไซ้ ท่านว่านิติบุคคลจำต้องเสียค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายนั้น แต่มีสิทธิจะไล่เบี้ยเอาแก่ตัวผู้เป็นต้นเหตุทำความเสียหายได้ภายหลัง ถ้าและความเสียหายแก่บุคคลอื่นนั้นเกิดแต่การอันใดอันหนึ่ง ซึ่งมีได้อยู่ภายในขอบวัตถุประสงค์แห่งนิติบุคคลไซ้ ท่านว่าสมาชิกหรือผู้จัดการทั้งหลายเหล่านั้นบรรดาที่ได้ออกเสียงลงมติให้ทำการเช่นนั้นกับทั้งผู้จัดการและผู้แทนอื่น ๆ ทั้งหลายบรรดาที่ได้เป็นผู้ลงมือทำการจะต้องรับผิดชอบร่วมกันออกใช้ค่าสินไหมทดแทน”

4. ภูมิลำเนาของนิติบุคคล (Domicile)

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 71 บัญญัติว่า

“ภูมิลำเนาของนิติบุคคลนั้น ได้แก่ ถิ่นที่สำนักงานแห่งใหญ่ ๆ ที่ตั้งทำการ ถูถิ่นที่ได้เลือกเอาเป็นภูมิลำเนาเฉพาะกาลตามข้อบังคับ ฤตราสารจัดตั้ง
อนึ่ง ถิ่นที่มีสาขาสำนักงานและจัดว่าเป็นภูมิลำเนาในส่วนกิจการอันทำ ณ ที่นั้นด้วยก็ได้”

5. การสิ้นสุดสภาพนิติบุคคล

นิติบุคคลเป็นบุคคลที่กฎหมายสมมติขึ้นให้มีสิทธิและหน้าที่ภายในขอบวัตถุประสงค์ของตน ไม่มีตัวตนและไม่มีชีวิตจิตใจ ดังนั้น การสิ้นสุดสภาพนิติบุคคล จึงไม่ใช่ด้วยการตายหรือสภาพสูญอย่างบุคคลธรรมดา นิติบุคคลอาจสิ้นสุดสภาพไปได้ด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งดังนี้

1. ตามที่ระบุไว้ในข้อบังคับหรือตราสารจัดตั้ง เช่น นิติบุคคลก่อตั้งขึ้นมีกำหนด 10 ปี เมื่อครบกำหนดเวลานั้นแล้วก็เป็นอันเลิกกันไป

2. โดยสมาชิกตกลงเลิก เช่น ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล เมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนทุกคนตกลงเลิกกิจการแล้ว ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลก็ย่อมเลิกไป

3. เลิกโดยผลแห่งกฎหมาย เช่น ล้มละลาย

4. โดยคำสั่งศาลให้เลิก เช่น นิติบุคคลทำผิดกฎหมายว่าด้วยความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ฯลฯ

การสิ้นสุดสภาพนิติบุคคลทำให้สิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ ของนิติบุคคลสิ้นไป แต่ถ้ามีทรัพย์สินของนิติบุคคลนั้นเหลืออยู่ ก็มีการโอนกันต่อไปตามตราสารจัดตั้งหรือตามกฎหมายต่อไป